

SİYASİ PARTİLER HAKKINDA UYGULANAN DEVLET YARDIMINDAN YOKSUN BIRAKMA YAPTIRIMININ HUKUKİ NİTELİĞİ

THE LEGAL CHARACTER OF THE SANCTION OF DEPRIVATION OF
STATE AID APLLIED ON POLITICAL PARTIES

İlhami ÖZTÜRK*
Arif Emre SÜMER**

Özet: Anayasa'da da ifade edildiği gibi siyasi partiler demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Bugün için, siyasi partilerin mevcut olmadığı ve bunların adil bir seçim sistemi ile iktidar yarışına girmediği bir ülkede demokrasinin varlığından bahsedilemez. Ancak siyasi partilerin demokratik siyasi hayat bakımından arz ettiği önem, bunların her hâl ve şart altında faaliyetlerini sürdürebilecekleri anlamına gelmemektedir. Zorunlu bazı hâllerde siyasi partilerin kapatılması demokrasi ilkesini ihlal etmez. Nitekim Anayasa'nın 69'uncu maddesinde siyasi partilerin bazı yasak eylemleri işlemesi kapatılma sebebi olarak öngörülmüştür. Bu maddeye 2001 yılında eklenen bir hüküm ile işlenen fiillerin ağırlığı göz önünde bulundurularak, siyasi partiler hakkında kapatma kararı yerine Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma kararı verilebilmektedir. Görüldüğü üzere bu yaptırım parti kapatma yaptırımına bir alternatif olarak öngörülmüştür. Hukukumuzda siyasi parti kapatma kararlarının hukuki niteliği tartışmalı olduğu gibi, bu yaptırıma alternatif olarak öngörülen Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma yaptırımının hukuki niteliğinin ne olduğu hususu da aydınlatılmaya muhtaçtır. Çalışmamızda siyasi partiler hakkında uygulanan Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma yaptırımının hukuki niteliği analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Parti, Devlet Yardımı, Kapatma Davası, Devlet Yardımından Yoksun Bırakma

* Doç. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mali Hukuk Anabilim Dalı Başkanı, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Başkanı, ilhami.ozturk@bakircay.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9828-8861

** Arş. Gör., İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, arifemre.sumer@bakircay.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7382-4922, Makale Gönderim Tarihi: 17.05.2021, Kabul Tarihi: 17.05.2021

Abstract: As stated in the Constitution, political parties are indispensable elements of democratic political life. Today, there is no democracy in a country where political parties do not exist and where they do not compete for power with a fair electoral system. However, the importance of political parties in terms of democratic political life does not mean that they can continue their activities under all circumstances. In some compulsory situations, the dissolution of political parties does not violate the principle of democracy. As a matter of fact, with the 69th article of the Constitution, the commitment of some prohibited acts by political parties is stipulated as the reason for their closure. With a provision added to this article in 2001, taking into account the gravity of the acts committed, political parties may be deprived of State aid, partially or completely, instead of a decision to close them down. As can be seen, this sanction is foreseen as an alternative to the party closure sanction. Although the legal nature of political party closure decisions is controversial in our law, the legal nature of the sanction of deprivation of state aid, partially or completely, as an alternative to this sanction needs to be clarified. In our study, we will analyze the legal nature of the sanction of deprivation of state aid, partially or completely, on political parties.

Keywords: Political party, State aid, Case for closure, Deprivation of state aid

GİRİŞ

Anayasa'nın 68'inci maddesinin ikinci fıkrasında da ifade edildiği üzere, siyasi partiler demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Bir ülkede demokrasinin varlığından söz edilebilmesi için o ülkede siyasi partilerin mevcut olması ve bunların demokratik yöntemler ile ülke yönetimine katılma imkânının bulunması gerekmektedir. Demokratik hukuk devleti niteliğini haiz ülkemizde de bu gerçeklerden hareketle siyasi partilerin varlığı kabul edilmiş ve siyasi partiler anayasal statüye kavuşturulmuştur. Siyasi partilerin kitleler üzerinde etkili olması, bunların sahip oldukları hak ve yetkileri kötüye kullanmaları hâlinde olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu sebeple her ne kadar siyasi partilerin varlığı demokratik siyasi hayat için zorunlu olsa da bu durum onların her hâl ve şart altında faaliyetlerine devam edebilecekleri anlamına gelmez. Zorunlu bazı durumların varlığı hâlinde siyasi partilerin kapatılarak faaliyetlerinin engellenmesi demokratik ilkelere aykırı görülmemektedir. Anayasa'nın 69'uncu maddesi siyasi partilerin bazı yasak eylemleri işlemesini kapatma sebebi olarak öngörmüştür. Bu yasak eylemler; siyasi partilerin tüzük ve programlarının Anayasa'nın 68'inci maddesinin dördüncü fıkrasındaki esaslara aykırı

olması, siyasi partilerin Anayasa'nın 68'inci maddesinin dördüncü fıkrasındaki esaslara aykırı eylemlerin işlendiği bir odak hâline gelmesi ve siyasi partilerin yabancılardan parasal destek almasıdır. Siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının açacağı bir dava üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından kesin olarak karara bağlanır. Anayasa'nın 69'uncu maddesine 2001 yılında eklenen bir hüküm ile parti kapatma sonucunu doğuran eylemlerin ağırlığı göz önünde bulundurularak, siyasi partiler hakkında kapatma kararı yerine Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma kararı verilebilecektir. Parti kapatmaya alternatif bir yaptırım olarak öngörülen Devlet yardımından yoksun bırakma kararının hukuki niteliğinin ne olduğu meselesi aydınlatılmaya muhtaçtır. Çalışmamızda ilk olarak Türk hukukunda siyasi partiler ve siyasi partilere yapılan Devlet yardımları hakkında genel bilgilere yer verilecek, ardından siyasi partilerin Devlet yardımından yoksun bırakılması sonucunu doğuran sebepler ile bu kararın verilme usulü incelenecektir. Son olarak bu incelemeler ışığında siyasi partiler hakkında uygulanan Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının hukuki niteliği tahlil edilecektir.

I. TÜRK HUKUKUNDA SİYASİ PARTİLER VE SİYASİ PARTİLERE YAPILAN DEVLET YARDIMLARI

A. Siyasi Parti Kavramı ve Türk Hukukunda Siyasi Partiler

Siyasi parti kavramı doktrinde en genel anlamıyla; *“Halkın desteğini sağlayarak siyasi iktidarı ele geçirmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip kuruluşlar”*¹ şeklinde tanımlanmaktadır. Siyasi partilerin tanımı Siyasi Partiler Kanunu'nun 3'üncü maddesinde *“Anayasa ve kanunlara uygun olarak; Cumhurbaşkanı, milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yolu-*

¹ Namık Kemal Öztürk, *Anayasa Hukuku*, 2. Baskı, Ankara 2019, s. 335; Siyasi partiler hakkında yapılan diğer tanımlamalar için bkz. Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, 22. Baskı, İstanbul 2018, s. 139: *“Halkın siyasi düşünce ve inançlarının oluşmasında birer araç olan siyasi kuruluşlar”*, Burhan Kuzu, *“1961 ve 1982 Anayasalarında ve Bunlara İlişkin Siyasi Partiler Kanunlarında Siyasi Parti Kavramı, Kuruluşu ve Kapatma Rejimi (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)”*, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 52, S. 1-4, 1987, s. 146: *“Belli bir program üzerinde birleşmiş kişilerin, bu programı normal seçim yolu ile gerçekleştirmek amacıyla güderek kurmuş oldukları topluluklar.”* Siyasi parti kavramının hukuk sözlüğündeki tanımı için bkz. Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, 10. Baskı, Ankara 2011, s. 1238: *“Aynı siyasal kanuları taşıyan kimselerin oluşturduğu topluluk.”*

la, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmalarını ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır” şeklinde açıklanmıştır.²

Anayasa'nın 68'inci maddesinin ikinci fıkrasında da ifade edildiği gibi siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Çağımız dünyasında siyasi partilerin serbestçe kurularak iktidar yarışına katılmadıkları bir Devlet düzeninin demokrasi olarak nitelendirilemeyeceği ifade edilmektedir.³ Bu doğrultuda, demokratik bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'nde de siyasi partilerin varlığı desteklenerek anayasal güvenceye kavuşturulmuştur.⁴ Yasa koyucu ayrıca, siyasi partiler ile ilgili Anayasa'da yer alan hükümler haricinde diğer hususların düzenlendiği 22.04.1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nu (SPK) kabul ederek yürürlüğe koymuştur.

Siyasi parti kurma, bu partilere katılma ve ayrılma hakkına Anayasa'nın 68'inci maddesinde yer verilmiştir. Maddenin ilk fıkrasında on sekiz yaşını dolduran her vatandaşın usulüne uygun olarak siyasi parti kurma, siyasi partilere katılma ve siyasi partilerden ayrılma hakkının bulunduğu düzenlenmiş ve üçüncü fıkrada ise demokratik bir yönetimin gereği olarak siyasi parti kurma hakkının herhangi bir kişi veya makamın iznine tabi olmadığı hükme bağlanmıştır. Aynı maddenin dördüncü fıkrasında ise siyasi partilerin mutlak olarak uyması gereken birtakım esaslara yer verilmiştir. İlgili fıkra; “Siyasi

² Siyasi partiler, 648 sayılı mülga Siyasi Partiler Kanunu'nun 1'inci maddesinde ise şu şekilde tanımlanmaktaydı: “Siyasi partiler, toplum ve Devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ve özel kanunlarına göre mahalli idareler seçimleri yolu ile ve belirli görüşleri yönünde yönetmek, denetlemek ve etkilemek için sürekli çalışma amacını güden ve propagandaları açık olan kuruluşlardır.”

³ Oktay Uygun, “Siyasi Partilerin Kapatılması Rejiminin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, S. 17, 2000, s. 256; Hasan Tahsin Fendoğlu, *Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Ankara 2015, s. 592; Didem Erdoğan, “Siyasi Partilerin Temsili Demokrasi Üzerindeki Etkileri”, *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2, 2016, s. 60-63; Recai Akyel, “Türkiye’de Siyasi Partilerin Hukuksal Konumları ve Denetimleri”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S. 12, 2018, s. 117.

⁴ Abdurrahman Eren, *Anayasa Hukuku Dersleri*, 2. Baskı, Ankara 2020, s. 310; Hasan Tunç, *Anayasa Hukuku Gene Esaslar*, 2. Baskı, Ankara 2019, s. 137, Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku*, 13. Baskı, Ankara 2019, s. 88.

partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez.” hükmünü içermektedir. Aşağıda da değinildiği üzere, siyasi partilerin tüzük ve programlarının bu fıkradaki esaslara aykırı olması hâli ile siyasi partilerin yine bu fıkra da yasaklanmış eylemlerin işlendiği bir odak hâline gelmesi durumlarında siyasi partilerin kapatılması söz konusudur. Anayasa'nın 68'inci maddesinin beş, altı ve yedinci fıkralarında ise, siyasi partilere üye olamayacak kişiler ile bazı kimselerin siyasi partilere üye olabilmelerine ilişkin özel usuller düzenlenmiştir.⁵

Anayasa'nın 69'uncu maddesinde ise siyasi partilerin uyması gereken bazı kural ve yasaklar ile aşağıda değinilecek olan siyasi partilerin kapatılması rejimi düzenlenmiştir. Bu maddede yer verilen siyasi partilerin uymaları gereken kural ve yasaklar; siyasi partilerin parti içi düzenlemeleri ve çalışmalarının demokratik ilkelere uygun olması (m. 69/1), siyasi partilerin gelir ve giderlerinin parti amaçlarına ve kanunun öngördüğü kurallara uygun olması (m. 69/3) ve siyasi partilerin ticari faaliyette bulunma yasağı (m. 69/2) olarak ifade edilebilir.

B. Siyasi Partilerin Gelirleri ve Siyasi Partilere Yapılan Devlet Yardımları

Siyasi partilerin, faaliyetlerini etkili bir şekilde yürütebilmeleri için finansal kaynaklara ihtiyacı bulunmaktadır.⁶ Zira, siyasi partiler

⁵ “Hâkimler ve savcılar, Sayıştay dahil yüksek yargı organları mensupları, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasi partilere üye olamazlar.” (Anayasa, m. 68/5).

“Yüksek öğretim elemanlarının siyasi partilere üye olmaları ancak kanunla düzenlenebilir. Kanun bu elemanların, siyasi partilerin merkez organları dışında kalan parti görevi almalarına cevaz veremez ve parti üyesi yüksek öğretim elemanlarının yüksek öğretim kurumlarında uyacakları esasları belirler.” (Anayasa, m. 68/6).

“Yüksek öğretim öğrencilerinin siyasi partilere üye olabilmelerine ilişkin esaslar kanunla düzenlenir.” (Anayasa, m. 68/7)

⁶ Mustafa Koçak, *Siyasi Partiler ve Türkiye’de Parti Yasakları*, Ankara 2002, s. 122; Nazlı Erdem, “Siyasi Partilerin Finansmanı ve Mali Denetimi”, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şeref ERTAŞ’a Armağan, C. 19, Özel S., 2017, s. 3107.

gerek seçim dönemlerinde gerek seçim dönemleri dışında ülke yönetimine katılabilme doğrultusunda her vatandaşa ulaşma ve programını anlatma gayesi ile yurt genelinde teşkilatlanıp faaliyet göstermekte ve çeşitli programlar, konferanslar, mitingler ve kongreler icra etmektedir. Tüm bu faaliyetlerin icrası finansal kaynakların mevcudiyetini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, siyasi partilerin politik ve ekonomik iktidarlara karşı bağımsızlığının sağlanabilmesini teminen bunların ekonomik olarak herhangi bir yere bağımlı olmamaları gerekmektedir.⁷

Anayasa'nın 69'uncu maddesinin üçüncü fıkrasında, siyasi partilerin gelir ve giderlerinin parti amaçlarına ve kanunda düzenlenen kurallara uygun olması gerektiği ifade edilerek bu hususta temel ilke ortaya koyulmuştur. Anayasa'nın 69'uncu maddesinin ikinci fıkrası ise siyasi partilerin ticari faaliyette bulunmalarını yasaklamıştır. Siyasi partilerin ticari faaliyette bulunmaları yasaklandığı için partilerin bu yolla gelir elde ederek faaliyetlerini finanse etmeleri mümkün değildir. Bu düzenlemeler doğrultusunda siyasi partilerin gelir kalemlerine SPK'nın *Gelirler ve kaynaklar* başlıklı 61'inci maddesinde yer verilmiştir. Söz konusu maddeye göre siyasi partilerin elde edebileceği gelirler şunlardır:

- Parti üyelerinden alınacak giriş aidatı ile üyelik aidatı
- Partili milletvekillerinden alınacak milletvekilliği aidatı
- Milletvekili, belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve il genel meclis üyeliği aday adaylarından alınacak özel aidat
- Parti bayrağı, flaması, rozeti ve benzeri rumuzların satışından sağlanacak gelirler
- Parti yayınlarının satış bedelleri
- Üye kimlik kartlarının ve parti defter, makbuz ve kağıtlarının sağlanması karşılığında alınacak paralar
- Partice tertiplenen balo, eğlence ve konser faaliyetlerinden sağlanacak gelirler
- Parti mal varlığından elde edilecek gelirler

⁷ Mesut Aydın, "Türkiye'de Siyasal Partilere Devlet Yardımı", *AÜHFĐ*, C. 54, S. 4, 2005, s. 237.

- Bağışlar
- Devletçe yapılan yardımlar.

Görüleceği üzere SPK'nın 61'inci maddesinde siyasi partilerin elde edebileceği on adet gelir kalemine yer verilmiştir. Doktrinde “*Demokrasinin Finansmanı*” olarak da isimlendirilen bu gelirlerin dokuzu siyasi partilerin kendi faaliyetlerinden, mensuplarından ya da bağışlardan elde edebilecekleri gelirler iken, biri “*Devletçe yapılan yardımlar*”dır.⁸

⁸ 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun “*Yardım ve iş birliği*” başlığını taşıyan 10'uncu maddesinin birinci fıkrası; “Dernekler, tüzüklerinde gösterilen amaçları gerçekleştirmek üzere, benzer amaçlı derneklerden, siyasi partilerden, işçi ve işveren sendikalarından ve meslekî kuruluşlardan maddî yardım alabilir ve adı geçen kurumlara maddî yardımda bulunabilirler.” hükmünü amirdir. Anayasa Mahkemesi'nin 5.4.2007 tarihli ve E. 2004/107, K. 2007/44 sayılı kararında belirtilen; “Anayasa'nın 3.10.2001 günlü ve 4709 sayılı Yasa ile değişik 33. maddesinin üçüncü fıkrasında, dernek kurma hürriyetinin ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabileceği öngörülmüştür. Anayasa'nın 33. maddesinin 4. fıkrasının ilk halinde derneklerin Anayasa'nın 13. maddesindeki genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri gibi, siyasi amaç güdemeyecekleri, siyasi faaliyette bulunamayacakları, siyasi partilere destek olamayacakları, sendikalarla, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçla ortak hareket edemeyecekleri belirtilmiştir. Bu maddenin dördüncü fıkrası, 23.7.1995 günlü, 4121 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun ile kaldırılmıştır. Anılan anayasal değişiklikten sonra derneklerin tüzüklerinde gösterilen amaçları gerçekleştirmek üzere benzer amaçlı dernekler, siyasi partiler, işçi ve işveren sendikaları ile meslekî kuruluşlarla ortak hareket edebilecekleri ve bu bağlamda maddî yardım alabilmeleri olanaklı hale geldiğinden kural Anayasa'nın 33. maddesine aykırı değildir. Kuralın Anayasa'nın 69. maddesi ile ilgisi görülmemiştir.” gerekçesi ile siyasi partilerden derneklere maddî yardımda bulunulması Anayasa aykırı görülmemiş; “İptal davasına konu olan kural uyarınca dernekler tüzüklerinde gösterilen amaçları gerçekleştirmek üzere, benzer amaçlı derneklere, siyasi partilere, işçi ve işveren sendikalarına ve meslekî kuruluşlara maddî yardımda bulunabileceklerdir. Siyasi partilerin uyacakları esasların düzenlendiği Anayasa'nın 69. maddesinin onuncu fıkrasında, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddî yardım alan siyasi partilerin temelli olarak kapatılacağı belirtilmiştir. Öte yandan, 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 21. maddesinde derneklerin mülkî idare amirliğine önceden bildirimde bulunmak şartıyla yurt dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlardan aynı ve nakdî yardım alabilecekleri, bildirim şekli ve içeriği yönetmelikte düzenleneceği ve nakdî yardımların bankalar aracılığıyla alınmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Kural ile derneklerin siyasi partilere maddî yardım yapmalarının yolunun açılması sonucunda, derneklerden siyasi partilere nakdî veya aynı yardım sağlanması olanaklı hale gelmiştir. Dernekler Kanunu'nun 21. maddesine göre derneklerin yurt dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlardan aynı ve nakdî yardım alabilecekleri de göz önüne alındığında, yurt dışındaki kişi veya kuruluşlardan aynı veya nakdî yardım alan derneklerin bu yardımları siyasi partilere

aktarmalarına bir engel kalmamıştır. Anayasa'nın 4121 sayılı Yasa ile değiştirilen 68. maddesinin sekizinci fıkrasında, Devletin siyasi partilere yeterli düzeyde ve hakça maddi yardım yapacağı belirtilmiş ve bu yardımın, siyasi partilerin üyelerinden alacakları aidatların ve bağışların tabi olduğu esasların yasa ile düzenlenmesi öngörülmüştür. Siyasi parti üyelerinin ödeyecekleri aidatlar ve bağışlar hakkında yasal düzenleme yapılmasının öngörüldüğü ve yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyruklığında olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alan siyasi partilerin temelli kapatılması gerektiği göz önüne alındığında, anayasakoyucunun siyasi partileri her türlü dış etkilerden uzak tutmayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Yurt dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlardan aynı ve nakdi yardım alan siyasi partilerin, yardım yapan kişi veya kuruluşların etkisine girmesi ve yurt dışından yönlendirilmeleri olanaklıdır. Buna göre, Yasa kuralı ile derneklerin kendi amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla bile olsa, siyasi partilere maddi yardım yapma yolunun açılması, Anayasa'nın 69. maddesine aykırı görülmüştür. Açıklanan nedenlerle, Dernekler Kanunu'nun 10. maddesinin birinci fıkrasının "... ve adı geçen kurumlara maddi yardımda bulunabilirler" biçimindeki bölümünün siyasi partiler yönünden iptali gerekir." gerekçesi ile anılan fıkra da yer alan "... ve adı geçen kurumlara maddi yardımda bulunabilirler" ibaresi siyasi partiler yönünden iptal edilmiş, derneklerin siyasi partilere maddi yardımda bulunmalarına imkân tanıyan yasa hükmü Anayasa'ya aykırı bulunmuştur. Bu itibarla siyasi partilerin derneklerden yardım alması yasal olarak engellenmiş iken derneklere yardım yapması ise Anayasaya aykırı görülmemiştir. Anayasa Mahkemesi'nin anılan kararına ilişkin olarak Serdar Özgüldür tarafından yazılan karşı oy gerekçesinde yer alan; "1995 Anayasa değişikliğiyle, dernekleme siyasi partiler arasındaki "maddi yardım yapma-maddi yardım alma" konusundaki organik ilişki yasağının otomatik olarak kaldırıldığını söyleyebilmek mümkün değildir. Çünkü, aynı Anayasa değişikliğiyle siyasi partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gerektiği kuralı getirilmiş olup; Anayasa'nın 68. maddesi uyarınca çıkarılan 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 3. maddesi de siyasi partilerin amacının ne olduğu, konusundaki çerçeveyi çizmiştir. Buna göre, 'siyasi partiler ... milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ... kuruluşlardır ...' Yine aynı Kanun'un 61. ve 70. maddelerinde de siyasi partilerin gelirlerinin ve giderlerinin, amaçlarına aykırı olamayacağı açıkça tekrarlanmaktadır. Bir siyasi partinin herhangi bir derneğe yardımda bulunması, yukarıda işaret edilen 'amaca' çok açık biçimde aykırı olduğu gibi; Anayasa'nın 68. maddesinin son fıkrasına eklenen kuralla siyasi partilerin 'gelirlerinin' Hazine yardımı, üye aidatı ve bağışlarla sınırlandırılması, karşısında, 'giderleri' bakımından da benzer bir mantık ve yorum biçiminin egemen olması kaçınılmazdır. Öte yandan, siyasi partilerin gelirleri arasında bulunan bağışlara bile bir limit getirilmesi ve her yıl yeniden değerlendirme oranı ile saptanacak sınır dışında bağış yapılmasına yasakoyucu tarafından imkân tanınmaması gerçeği gözetildiğinde; ölçsüz ve sınırsız biçimde bir siyasi partinin bir derneğe yardım yapabilmesine imkân tanıyan düzenlemedeki mantığı ve Anayasa'ya uyarlığı anlayabilmek mümkün değildir. Aynı şekilde, derneğin siyasi partiye maddi yardım yapmasını Anayasa'ya aykırı gören, buna karşın siyasi partinin derneğe maddi yardım yapmasını Anayasa'ya uygun gören bir yorum biçimini telif edemiyorum. Açıkladığım nedenlerle, 5253 sayılı Kanun'un 10. maddesinin birinci fıkrasının derneklerin maddi yardım almasını

Buradan anlaşılacağı üzere, siyasi partilerin kendi faaliyetlerinden, mensuplarından ya da bağışlardan elde edecekleri gelirler siyasi partilerin faaliyetlerini finanse etme noktasında yeterli görülmemiş, ek bir kaynağa daha ihtiyaç duyulmuştur. Bu ek kaynak Devlet hazinesinden yapılan yardımdır. Siyasi partilere yapılan Devlet yardımlarının lehinde ve aleyhinde birçok görüş bulunmakla birlikte, bugün için bu mali desteğe ülkemiz dahil diğer bazı ülkelerde de yer verildiği görülmektedir.⁹

Siyasi partilere yapılacak “Devlet yardımı” diğer gelir kalemlerinden farklı olarak anayasal güvenceye kavuşturulmuştur. Bu durumun sebebi, aşağıda da açıklanacağı üzere, Anayasa Mahkemesi’nin geçmiş yıllarda siyasi partilere Devlet hazinesinden mali yardım yapılması ile ilgili kanunlar hakkında iptal kararları vermesidir. Siyasi partilere yapılacak Devlet yardımını düzenleyen Anayasa’nın 68’inci maddesinin sekizinci fıkrası şu şekildedir: *“Siyasi partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça mali yardım yapar. Partilere yapılacak yardımın, alacakları üye aidatının ve bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir.”*

Hukukumuzda siyasi partilere Devlet yardımı yapılması ilk kez, 13.7.1965 tarihli ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun 74’üncü maddesi ile mümkün kılınmıştır. Anayasa Mahkemesi, bu maddede değişiklik yapan 16.2.1970 tarihli ve 1219 sayılı Kanun’un iptali istemiyle açılan davada, siyasi partilere Devlet yardımı yapılmasını ilke olarak Anayasa’ya aykırı bulmuştur.¹⁰ Anayasa Mahkemesi bu sonuca, 1961

---

düzenleyen birinci bölümündeki ‘siyasi partilerden’ ibaresinin Anayasa’nın 68. ve 69. maddelerine aykırı olduğu” ve Şevket Apalak tarafından yazılan karşı oy gerekçesinde yer alan; “Mali yapının ayrılığı doğal olarak, maddi yardım ilişkisini de kesecektir. Ayrıca, siyasi partilere yapılan Devlet yardımı, mali ilişkiler de gösterilecek özenin ayrı gerekçesidir. Belirlenen bu durum ve siyasal örgütlenmenin özellikle ve özenle çizilmiş sınırı karşısında, 5253 sayılı Yasa’nın 10. maddesinin birinci fıkrasının reddedilen maddi yardım almayla ilgili bölümündeki ‘siyasi partilerden’ sözcükleri Anayasa’nın 32., 68. ve 69. maddelerine aykırıdır. İptali gerekir.” yönündeki açıklamalar ile siyasi partilerden derneklere yardım yapılmasının da Anayasaya aykırı olduğu yönünde görüş belirtilmiştir.

⁹ Siyasi partilere Devlet yardımı yapılmasının lehinde ve aleyhinde ileri sürülen görüşler hakkında detaylı bilgi için bkz. M. Okan Taşar, “Demokrasinin Finansmanı: Siyasi Partilerin Gelir Kaynakları”, *SÜHFD*, C. 11, S. 3-4, 2003, s. 346-347; Şafak Evran Topuzkanamış, “Siyasi Partilere Devlet Yardımı”, *DEÜHFD*, C. 14, S. 2, 2012, s. 167-203.

¹⁰ AYM., T. 2.2.1971, E. 1970/12, K. 1971/13, R.G.: 9.7.1971/13890, (Erişim: 06.05.2021).

Anayasası'nın 61'inci maddesine göre vatandaşın alınan mali yükümlerinin ancak kamu giderlerinin¹¹ karşılanması için kullanılabileceği, siyasi partilere Anayasa ile bir kamu hukuku kurumu ya da kamu yararına hizmet eden kuruluş olma sıfatı tanınmadığı, dolayısıyla siyasi partilerin yaptığı harcamaların kamu gideri olarak sayılamayacağı¹² ve serbestlik esasına göre faaliyet gösteren siyasi partilerin nitelikleri gereği Devlettten doğrudan doğruya veya dolaylı olarak gelebilecek etkilerden uzak tutulmalarının zorunlu olduğu gerekçeleriyle ulaştırılmıştır. Anayasa Mahkemesi bu kararında ayrıca, siyasi partilerin ülke zararına bazı faaliyetlerde bulunması hâlinde kapatılmalarının mümkün olması sebebiyle, partilerin bu şekilde yozlaşmaya yönelmelerine vatandaşlardan alınan vergiler ile destek olunmasının Anayasa'nın ruhuyla bağdaşmayacağını ifade etmiştir.¹³

¹¹ Anayasa'nın 73'üncü maddesinin birinci fıkrasında kamu giderinin tanımı yapılamamakla birlikte, herkesin kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlü olduğu hüküm altına alınmıştır. Kamu gideri, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun "Tanımlar" başlığını taşıyan 3/1-h maddesinde; kanunlarına veya Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine dayanılarak yaptırılan iş, alınan mal ve hizmet bedelleri, sosyal güvenlik katkı payları, iç ve dış borç faizleri, borçlanma genel giderleri, borçlanma araçlarının iskonto satışından doğan farklar, ekonomik, malî ve sosyal transferler, verilen bağış ve yardımlar ile diğer giderler şeklinde tanımlanmıştır. Klasik maliyecilere göre kamu gideri kamu makamlarının toplumsal ihtiyaçları karşılamak üzere belirli usule uyarak yaptıkları zorunlu harcamalardır. Modern maliyecilere göre kamu gideri ise kamu makamlarının toplumsal ihtiyaçları karşılamak ve/veya ekonomik ve sosyal hayata müdahalede bulunmak üzere belirli usule uyarak yaptıkları parasal harcamalardır (Bkz. İsmail Türk, Kamu Maliyesi, 3. Baskı, Ankara 1999, s.25-27). Hükümetler, her yıl milli savunma, iç güvenlik, orman yangınlarının önlenmesi, eğitim ve ulaşım gibi hizmetlerin sağlanması için milyarlarca dolar değerinde mal ve hizmet satın alırlar. Bu şekilde yapılan kamu giderleri ülkelerin toplam üretimlerinin önemli bir kısmını teşkil eder (Bkz. Joseph E. Stiglitz, Economics of The Public Sector, 3. Baskı, New York/London 1999, s. 33).

¹² "Demek ki Anayasa'nın 61. maddesine dayanılarak kanunlarla konulmuş mali yükümlerden elde edilen paraların ancak kamu giderlerinin karşılanması yolunda kullanılması düşünülebilir. Böyle olduğuna göre sorunun çözülebilmesi için siyasi partilere Devletçe ödenecek yardım paralarının kamu giderleri arasında yer alıp alamayacağını araştırılması zorunludur. Bu zorunluk önce ve özellikle siyasi partilerin ve gördükleri işlerin niteliği üzerinde durulmasını gerekli kılar. Çünkü siyasi partilerin kamu hizmeti gören birer kamu kurumu olduğu, hiç değilse kamu yararına çalıştıkları saptanıp kabul edilmedikçe bunlara Devletçe yardımda bulunulabilmesi düşünülemez."

¹³ "Anayasa siyasi partilerin yapıları gereği, yurt zararına faaliyetlere de elverişli kuruluşlara dönüşebilmeleri olanağını öngörmüş ve bu gibi durumlarda Anayasa Mahkemesince kapatılmaları ilkesini koymuştur (Madde 19, 57). Herhangi bir siyasi partinin bu türlü bir yozlaşma ve saptamaya yönelebileceğini Anayasa Koyucu düşünmüş ve tedbirini de getirmiş olduğuna göre böyle bir ortamın ha-

zırlanmasına partileri Devlet bütçesinden, yurttaşlardan alınan vergilerle besleyerek desteklik edilmesi Anayasa'nın açık hükümleriyle olduğu kadar ruhu ile de bağdaştırılmayacak bir tutum olur." Bu kararın karşı oy yazısında; siyasi partilerin yerine getirdiği faaliyetlerin önemi itibarıyla alelade dernekler olarak kabul edilmeyeceği, çok partili bir demokrasinin öngördüğü düzenin devamı için halkın desteğinin yeterli olmadığı durumlarda bizzat Devletin siyasi partilere destek olmasının Anayasa'nın ruhuna uygun bir görev olarak kabul edilebileceği ve ayrıca partilerin yaptığı harcamaların niteliğine bakıldığında bunların kamu giderleri olarak kabul edilmesinin önünde hiçbir engel bulunmadığı gerekçeleriyle çoğunluk kararına muhalefet edilmiştir. Bkz. Hakkı Ketenoglu/Fazıl Uluocak/Halit Zarbun Karşioy yazısı. Anayasa Mahkemesi'nin "kamu gideri" teriminin kapsamına ilişkin yaklaşımını göstermesi açısından 26.10.1965 tarih ve E.1965/25, K.1965/57 sayılı kararının irdelenmesinde yarar vardır. Çarşı ve Mahallât Bekçileri Hakkındaki Kanun'un 3'üncü maddesinin, bekçi ücretleri ile ilgili "...bunlara verilecek ücretin tayıni miktarı ve tarzı tevzii ve cibayet ve tediyesi mahallerinin örf ve teamülüne ve ihtiyacına göre meclisi idarei mahalliyece tahtı kararı alınır." hükmünün Anayasa'ya aykırılığı nedeni ile itiraz yoluyla iptali istenilmiştir. Bu istem üzerine verilen kararda, "Çarşı ve mahalle bekçilerinin görevi, zabitanın denetimi altında ve onun yardımcıları olarak genel güvenliği sağlamak ve adli zabıtaya yardımcı olmaktır. Bu görevin bir kamu hizmeti olduğu meydandadır. Şu hâlde bekçilere, hizmetlerine karşılık verilen ücret, bir kamu gideridir. Bu gideri karşılamak amacı ile kişilerden alınan para da kendilerine yöneltilen, Anayasa deyimi ile, vergi benzeri bir mali yükümdür. Bu bakımdan bekçi paraları, Anayasa'nın 61'inci maddesinin kapsamına girmektedir. Gerçi bu mali yüküm bir kanunla konulmuş bulunmaktadır. Ancak bu durum, Anayasa'ya uygunluğun kabulü için yetmemektedir. 61'inci madde gereğince, bekçi paralarının, herkesin malî gücüne göre alınmasını da kanun sağlamalıdır. Yani Anayasa'nın koyduğu prensibin nasıl uygulanacağını her malî yükümün özelliğine göre kanun koyucu ana hatlarıyla belli etmeli ve idareye yol göstermelidir. Anayasa Komisyonu raporunun 61'inci maddede ilişkin kısmında açıklandığı üzere, verginin, vatandaşların malî gücüne göre alınması, maliye ilminin prensiplerine ve sosyal adalete uygun bir esastır. Konu, Anayasa'nın ilkelerinden olan sosyal adalet ile ilgisi bakımından da önem taşımaktadır. Şu hâlde iptali istenilen kanun hükmünün malî güç esasına uygun olup olmadığı araştırılmalıdır" denilmek suretiyle bir kamu giderinin ancak bir kamu hizmeti karşılığında yapılabileceği kabulü benimsenmiştir. Bir başka ifade ile vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlerin bir kamu hizmetinin ifası nedeniyle ortaya çıkan kamu giderinin finansmanında kullanılabileceği kriteri esas alınmıştır. Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi'nin 5590 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları ve Ticaret ve Sanayi Odaları Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanunu'nun 57'nci maddesinde yer alan muamele tescil ücretinin borsa meclisince düzenlenen ve Bakanlıkça onanan nispet tarifesine göre alınacağı yönündeki hükmün Anayasa'nın 61'inci maddesine aykırılığı iddiasını incelediği 27.1.1981 tarih E.1980/27, K.1981/9 sayılı kararının irdelenmesi de Yüksek Mahkeme'nin kamu gideri teriminin kapsamına ilişkin bakışını ortaya koyması bakımında önem arz etmektedir. Kararda, Ticaret Borsalarının, kanunda yazılı esaslar dairesinde borsaya dahil maddelerin alım ve satımı ve fiyatlarının tespit ve ilânı işleriyle meşgul olmak üzere kurulan tüzel kişiliği haiz kamu kurumları olduğu, ticari ihtiyaçların gerekli kıldığı yerlerde Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'nca kurulacağı, görevlerinin kanunla belirlendiği, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu olduğu, ilke olarak, borsaya kayıt olmanın zorun-

Söz konusu iptal kararından sonra, 1961 Anayasası'nın 56'ncı maddesine 2.7.1971 tarihli ve 1241 sayılı Kanun ile bir fıkra eklenerek siyasi partilere Devlet tarafından yapılacak yardımların kanun ile düzenleneceği öngörülmüş, daha sonra 15.3.1973 tarihli ve 1699 sayılı Kanun ile Anayasa'ya eklenen geçici 22'nci madde ile Devlet yardımından yararlanmanın sınırları genişletilmiş, bu kapsamda 9.5.1974 tarihli ve 1802 sayılı Kanun ile 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na Geçici 6'ncı madde eklenerek siyasi partilere Devlet yardımı yapılması olanaklı kılınmıştır.¹⁴

Anayasa Mahkemesi, ilk hâlinde siyasi partilere Devlet yardımı yapılmasına ilişkin bir hüküm bulunmayan 1982 Anayasası döneminde vermiş olduğu kararlarında ise siyasi partilere Devlet yardımı yapılmasını ilke olarak Anayasa'ya aykırı bulmadığı gibi, bu yardımdan yararlanacak partilerin belirli bir oy oranına sahip olması gerektiğine ilişkin kanun hükmünü de Anayasa'nın 10'uncu maddesinde düzenlenen "Kanun önünde eşitlik" ilkesine aykırı bulmamıştır.¹⁵ Nitekim

---

luluk taşıdığı, borsaya kayıt olmaları zorunlu bulunanların, borsaya dahil malların alım ve satımlarının borsaya tescil işlemi nedeniyle muamele tescil ücreti adı altında bir ödemede bulunmaları gerektiği, bu yönüyle muamele tescil ücretinin benzeri malî yüküm niteliğinde bulunduğu açık olduğu belirlenmiştir. Buna göre bir kamu kurumu tarafından görülen kamu görevi karşılığında ödenmesi zorunlu paralar vergi benzeri malî yükümlülük niteliği taşırlar. Karara ilişkin karşı oy gerekçesinde; "Açıklanan nedenlerle, işlevlerini sürdürmek, mensuplarının yararını gözetmek ve millî ekonomiye katkıda bulunmak durumunda olan ve kamu kurumu sayılan Ticaret Borsalarının bir hizmet karşılığı almaya yetkili kılındığı tescil ücretinin, vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlerden olmadığı" ileri sürülerek kamu giderinin ancak kamu hizmeti sunmak amacıyla yapılabileceği kamu hizmeti niteliği taşımayan alelade bir hizmetin yerine getirilmesi maksadıyla yapılan giderin kamu gideri olarak nitelendirilemeyeceği anlayışı ortaya konulmuştur. Karara ilişkin diğer bir karşı oy gerekçesinde "Anayasa'nın 61'inci maddesine göre vergi 'kamu giderlerini' karşılamak üzere alınmalıdır. Kamu gideri ise, kamu hizmetiyle görevli kamu yönetimleri ve kurumları tarafından yapılabilir ve ancak bunların vergi almaya yetkili olduğu kabul edilir" denilmek suretiyle kamu giderinin kapsamı daraltılarak kamu hizmetleriyle görevli kamu yönetimleri ve kurumları tarafından yapılabilmeye sınırlandırılmıştır.

¹⁴ Topuzkanamış, s. 174.

¹⁵ Bkz. AYM., T. 5.1.1988, E. 1987/14, 1988/1, R.G.: 23.08.1988-19908, (Erişim: 06.05.2021): "Siyasi partilerin, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurları sayılmış olmaları, herhalde ülkede kurulmuş tüm siyasî partilerin Devlet yardımından pay almalarının haklı nedeni olamaz. Siyasî partilere yardım konusunun anayasal bir kurala dayandırıldığı eski Anayasa döneminde seçmen planındaki ciddi, etki, ölçü olarak kabul edilmiş, kendisini vatandaşın yeterli şekilde kabul ettirdiği anlaşılacak siyasî partiler yardım dışı bırakılmak istenmemiş, bu düşüncelerle de milletvekili genel seçimlerinde geçerli oy sayısının en az yüzde beşini

daha sonra 23.7.1995 tarihli ve 4121 sayılı Kanun ile siyasi partilere Devletçe mali yardım¹⁶ yapılması anayasal güvenceye kavuşturulmuştur.¹⁷ Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi bu değişiklik sonrası yaptığı davalarda verdiği kararlarında da siyasi partilere Devlet yardımı yapılmasını Anayasa'ya aykırı bulmamıştır.¹⁸

alan veya seçimlerde Millet Meclisi'nde grup teşkil edecek sayıda milletvekilliği kazanmış bulunan siyasi partilere yardım yapılması öngörülmüş idi. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na, siyasi partilere Devlet yardımı yapılmasını sağlamak amacıyla 3032 sayılı Yasa ile eklenen "Ek Madde" hükmünün getirilişinin, yukarıda açıklanan düşüncelerin etkisiyle olduğunda kuşku yoktur."

16 Anayasa'nın 61'nci maddesinin dördüncü fıkrasında "Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir." hükmü ile bir başka alanda Devlet yardımı anayasal güvenceye kavuşturulmuştur.

17 Söz konusu hüküm Anayasa'ya eklenmeden önce Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partilere Devlet yardımı yapılmasını ilke olarak Anayasa'ya aykırı bulmadığı diğer bir karar için bkz. AYM., T. 6.7.1989, E. 1988/39, K. 1989/29, R.G.: 08.02.1990-20427, (Erişim: 06.05.2021). Bu kararda, siyasi partilere Devlet yardımı yapılmasını Anayasa'ya aykırı bularak çoğunluk görüşe katılmayan üye, gelişmiş demokrasilerin önemli bir çoğunluğunda böyle bir uygulama bulunmadığını şu cümlelerle açıklamaktadır: "Demokrasi düzenine doğru olan gelişmede siyasi partilerin, Almanya dışında hiçbir memlekette devletten yardım aldıkları görülmemiştir. Bazı ülkelerde, örneğin İngiltere'de siyasi partilerin yapacakları masraflar kısıtlanmaya doğru gitmektedir, her siyasi partinin seçmen başına yapacağı masraf hesaplanıp o bölgenin bütün masrafları tespit edildikten sonra bu masraf kanununun öngördüğü miktarı aşılırsa seçim iptal edilmektedir. Seçim mücadelesine sadece siyasi partiler değil, bağımsızlar da girmektedir. Fertler de tek başlarına aday olabilirler. Bunlara yardım nereden yapılacaktır ve hazinenin geliri siyasi partilere nasıl dağıtılacaktır. Hiçbir demokraside siyasi parti kavramının ortaya çıktığı günden beri, bugüne kadar siyasi partilere devletçe yardım yapılmamış, Alman sisteminde yapılan da taraftarları olmakla beraber, yabancı ülkelerde, özellikle Fransa'da yerilmektedir. Demokrasinin aradığı eşitliğe seçimlerde bulunması gereken düzene yani eşitlik içerisinde mücadele etme ilkesine tamamen aykırı düşmektedir. Her parti topladığı ilgi ölçüsünde gelir sağlar. Üyelerinden aidatlar alır, seçim sistemi içerisinde fonksiyonunu yerine getirir, seçime katılır. Yeni kurulacak partiler, yardım yapılmadığında onların varlıklı sınıfların kurduğu partilerin gerisinde kalacağı teorik bir görüştür. Zira ABD'de Cumhuriyetçi Parti Demokrat Parti'den kat kat zengindir. Seçimleri Demokrat Parti daha çok kazanır. Bir partinin tutulması, doktrinine, programına, kendisine inanan kişilerin çokluğuna bağlıdır. Bunun için partilere Devlet hazinesinden yardım yaparak yaşatma yollarını bırakalım, bunlar suni ve geçerli olmayan yollardır. Sağlıklı yol herkesin mücadeleyi kendi imkânlarıyla yapabilemesidir. Anayasa Komisyonu, bu felsefe içerisinde, 1971 tadilatını yeni düzene koymamış ve siyasi partilere yardım yapılmasını öngörmemiştir."

18 AYM., T. 30.7.2007, E. 2007/59, K. 2007/75, R.G.: 26.01.2008-26768, (Erişim: 06.05.2021); AYM., T. 20.11.2008, E. 2008/42, K. 2008/167, R.G.: 18.03.2009-27173, (Erişim: 06.05.2021): Anayasa Mahkemesi bu kararlarında, SPK'nın EK 1'inci maddesine göre siyasi partilere aldıkları oy oranına göre Devlet yardımı yapılmasını Anayasa'nın 68'inci maddesinin son fıkrasında yer verilen, siyasi partilere "yeterli düzeyde" ve "hakça" yardım yapılmasına ilişkin hüküm ile paralel olduğu gerekçesiyle eşitlik ilkesine aykırı bulmamıştır.

Siyasi partilere yapılacak Devlet yardımı hakkında esaslara SPK'nın ek 1'inci maddesinde yer verilmiştir. İlgili hüküm arz ettiği önem bakımından aynen aşağıya alınmıştır:

“(1) Yüksek Seçim Kurulunca son milletvekili genel seçimlerine katılma hakkı tanınan ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 33'üncü maddesindeki genel barajı aşmış bulunan siyasi partilere her yıl Hazineden ödenmek üzere o yılki genel bütçe gelirleri “(B) Cetveli” toplamının beş binde ikisi oranında ödenek mali yıl için konur.

(2) Bu ödenek, yukarıdaki fıkra gereğince Devlet yardımı yapılacak siyasi partiler arasında, bu partilerin genel seçim sonrasında Yüksek Seçim Kurulunca ilan edilen toplam geçerli oy sayıları ile orantılı olarak bölüştürülmek suretiyle her yıl ödenir. Bu ödemelerin o yılki genel bütçe kanununun yürürlüğe girmesini takiben on gün içinde tamamlanması zorunludur.

(3) Bu madde uyarınca yapılacak yardımlar sadece parti ihtiyaçları veya parti çalışmalarında kullanılır.

(4) Milletvekili genel seçimlerinde toplam geçerli oyların %3'ünden fazlasını alan siyasi partilere de Devlet yardımı yapılır. Bu yardım en az Devlet yardımı alan siyasi partinin ikinci fıkra gereğince almış olduğu yardım ve genel seçimlerde aldığı toplam geçerli oy esas alınarak kazandıkları oyla orantılı olarak yapılır. Bu fıkra uyarınca yapılacak yardım bir milyon Türk Lirasından az olamaz. Bunun için her yıl Maliye Bakanlığı bütçesine yeterli ödenek konulur.

(5) Yukarıdaki fıkralarda öngörülen yardım miktarları; bu yardımdan faydalanabilecek siyasi partilere, milletvekili genel seçiminin yapılacağı yıl üç katı, mahalli idareler genel seçim yılı için iki katı olarak ödenir. Her iki seçim aynı yıl içerisinde yapıldığında bu ödemenin miktarı üç katı geçemez. Bu fıkra gereğince yapılacak katlı ödemeler, Yüksek Seçim Kurulunun seçim takvimine dair kararının ilanını izleyen 10 gün içinde yapılır.

(6) Bu Kanunun 76 ncı maddesi hükmü dairesinde gelirleri Hazineye irat kaydedilen ve taşınmaz malları Hazine adına tapuya tescil edilen siyasi partilere, bu madde gereğince yapılacak Devlet yardımından, Hazineye irat kaydedilen gelirin Hazine adına tapuya tescil edilen taşınmazların toplam değerinin iki katı indirilir.”

Maddenin ilk fıkrasında, Devlet yardımı yapılacak siyasi partilerin sağlanması gereken şartlara yer verilmiştir. Buna göre bir partinin

Devlet yardımı alabilmesi için kural olarak, son genel seçimde ülke genelinde aldığı oy oranının 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 33'üncü maddesindeki genel barajı geçmiş olması gerekmektedir. Bu baraj oranı yüzde ondur. Bu oy oranını geçen partilere yapılacak Devlet yardımının karşılanması için o yılki genel bütçe gelirleri "(B) Cetveli" toplamının beş binde ikisi oranında ödenek belirlenecektir. Bu ödenekten yapılacak Devlet yardımları, bahsedilen oy oranını geçen partilere aldığı oylar ile orantılı olacak şekilde her yıl ödenir.

Maddenin üçüncü fıkrasında, siyasi partilere yapılacak Devlet yardımlarının yalnızca parti çalışmaları ile parti ihtiyaçlarında kullanılabilmesi için düzenlenerek, Anayasa'nın 69'uncu maddesinin üçüncü fıkrasında yer verilen "*siyasi partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması*" kuralıyla uyumluluk sağlanmıştır.

Siyasi partilere yapılacak Devlet yardımını düzenleyen SPK'nın ek 1'inci maddesi, son genel seçimde ülke genelindeki geçerli oyların en az yüzde onunu alan partilerin Devlet yardımından yararlanabileceği şekilde sistematize edilmiş olmakla beraber, maddenin dördüncü fıkrasında ayrıca, son genel seçimde ülke genelindeki geçerli oyların yüzde üçünden fazlasını alan siyasi partilerin de Devlet yardımından yararlanabileceğini hükme bağlamıştır. Bu partilere yapılacak Devlet yardımı, maddenin ilk fıkrasında yer verilen genel kural uyarınca en az mali yardım alan siyasi partinin oy oranı ve aldığı yardım miktarı ile orantılı olacak şekilde belirlenecektir. Fıkra da ayrıca, bu partilere yapılacak Devlet yardımının yılda bir milyon Türk Lirasından az olmayacağına yer verilerek asgari bir tutar belirlenmiştir.

Özetlemek gerekirse, siyasi partilere yapılacak Devlet yardımı konusunda, son genel seçimde ülke genelindeki geçerli oyların en az yüzde onunu alan siyasi partiler ile oy oranı yüzde üç ile yüzde on arasında olan siyasi partilerin farklı esaslara göre ve ikinci dilimde olan siyasi partilerin birinci dilimde bulunan ve en az oy oranına sahip partinin almış olduğu Devlet yardımı ile oy oranıyla orantılı bir şekilde Devlet yardımından yararlanacağı ikili bir sistem belirlenmiştir.¹⁹

¹⁹ 648 sayılı mülga Siyasi Partiler Kanunu'nda, siyasi partilere yapılacak Devlet yardımının son genel seçimde alınan oy oranına göre maktu ödenmesi esası benimsenmişti. Kanun'un "Devletçe yardım" başlığını taşıyan 74'üncü maddesinin ilk

Siyasi partilere bu esaslara göre yapılacak Devlet yardımları, milletvekili genel seçimlerinin olduğu yıl üç katı ve mahalli idareler seçimlerinin olduğu yıl iki katı olarak ödenecek, bu iki seçimin aynı yıl olması hâlinde yapılacak Devlet yardımı ise genel yardım miktarının toplam üç katını geçemeyecektir.

II. SİYASİ PARTİLERİN DEVLET YARDIMINDAN YOKSUN BIRAKILMASI

A. Genel Olarak

Siyasi partilerin Devlet yardımından yoksun bırakılmasına, ancak parti hakkında açılacak bir kapatma davasında “seçenek yaptırım” olarak hükmedilebilir. Siyasi partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru olması, bunların her ne pahasına olursa olsun siyasi faaliyette bulunma haklarına devam edebilecekleri anlamına gelmemektedir. Siyasi partiler aracılığıyla ve bunların sağladığı yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle ağır hukuki ihlallerin yapılmasına hukuk düzeni tarafından onay verilmesi düşünülemez. Bu kapsamda, ağır hukuki ihlallerin söz konusu olduğu ve siyasi faaliyette bulunma özgürlüğüne müdahale etmenin kaçınılmaz olduğu durumlarda, parti hakkında kapatma kararı vermek suretiyle tüzel kişiliğin sona erdirilmesi de dahil olmak üzere bazı yaptırımların uygulanması siyasi faaliyette bulunma hakkını ihlal etmeyecektir. Nitekim, Türkiye'nin de taraf olduğu temel hak ve hürriyetlere ilişkin bir sözleşme niteliğini haiz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) de zorunlu hâllerde siyasi partilerin kapatılmasına imkân tanımaktadır.²⁰ Avrupa İnsan

---

hâli uyarınca bir önceki milletvekili genel seçimlerinde muteber oyların Türkiye çapında yüzde beşinden onuna kadar oy alan siyasi partilere her yıl beş yüz bin lira; yüzde on birinden yüzde yirmisine kadar oy alan siyasi partilere her yıl bir milyon lira; yüzde yirmi birinden yüzde otuzuna kadar oy alan siyasi partilere her yıl iki milyon lira; yüzde otuz birinden yüzde kırkına kadar oy alan siyasi partilere her yıl iki milyon beş yüz bin lira; yüzde kırk birinden yüzde ellisine kadar oy alan siyasi partilere her yıl üç milyon lira; yüzde ellisinden fazla oy alan siyasi partilere her yıl üç milyon beş yüz bin lira Hazinece ödenir. Bu ödemenin malî yıl başlangıcını takip eden ilk hafta içinde tamamlanması zorunludur.

²⁰ Siyasi partiler ve siyasi partilerin kapatılması sebepleri AİHS'nin 11'inci maddesinde düzenlenen “Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü” kapsamında ele alınmaktadır. İlgili hüküm şu açıklamalara yer vermektedir: “(1) Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkı-

Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) göre parti kapatmanın AİHS'ye uygun olabilmesi için; kapatma sebebinin Anayasa veya kanunda öngörülmesi, parti kapatmanın 11'inci maddenin ikinci fıkrasında yer verilen meşru amaçlardan birine dayanması ve müdahalenin demokratik toplumlarda zorunluluk arz etmesi şartlarının bir arada gerçekleşmesi gerekir.²¹

Ülkemizde de zorunlu bazı durumların varlığı hâlinde siyasi partilerin kapatılarak faaliyetlerine son verilmesi Anayasa ile mümkün kılınmıştır.²² Bununla beraber, Anayasa'nın 69'uncu maddesinin yedinci fıkrasına 3.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun ile eklenen hüküm uyarınca, aşağıda açıklanacak olan parti kapatma sebeplerinin gerçek-

---

nı da içerir. (2) Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarınca yukarıda anılan hakların meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir", https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf, (E.T.: 04.05.2021); AİHM'nin parti kapatma davalarında verdiği kararlara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Turhan, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Siyasi Parti Kapatma Davaları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 57, S. 3, 2000, s. 129-150.

²¹ Uygun, s. 263-264; Anayasa Mahkemesi de vermiş olduğu bir kararında AİHS'nin parti kapatma ile ilgili yaklaşımını şu şekilde ifade etmiştir: "İHAS'ın 11'inci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan nedenlere dayanarak bir siyasi partinin kapatılması konusu, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu tarafından incelenerek "Venedik İlkeleri" adıyla da raporlaştırılmıştır. Buna göre, ifade özgürlüğünü düzenleyen İHAS'ın 10 uncu maddesiyle çok yakın ilişkisi olan 11'inci madde uyarınca bir siyasi partinin, "ırkçılığı, terörü, yabancı düşmanlığını, şiddeti, şiddet çağrısını teşvik etmesi veya hoşgörüsüzlüğe dayanması" hâlinde, İHAS'ın 11 inci maddesinin bir ve ikinci fıkrasındaki düzenlemelerden hareket ile kapatılması gündeme gelebilecektir." AYM., T. 30.7.2008, E. 2008/1, 2008/2, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>, (Erişim, 06.05.2021).

²² Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu bir kararında siyasi partilerin kapatılmasının meşruiyetini şu şekilde açıklamaktadır: "Siyasi Partiler, Anayasa'nın 68/2 maddesi uyarınca demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Ancak Siyasi Partilerin Anayasadaki kimi özgürlükleri araç olarak kullanarak demokratik hak ve özgürlükleri ve bütünüyle demokrasiyi ortadan kaldırmaları olasılığına karşı ve dünyadaki çeşitli örnekleri de gözetilerek aynı maddenin 4'üncü fıkrasında siyasi partilerin uymaları gerekli esaslar belirlenmiştir. Siyasi Partiler Kanununun Dördüncü Kısmında da "Siyasi Partilerle İlgili Yasaklar" üst başlığı altında "Demokratik devlet düzeninin korunması" "Milli Devlet Niteliğinin Korunması" "Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Lâik Devlet Niteliğinin Korunması" ve "Çeşitli Yasaklar" alt başlıkları ile siyasi partilerin siyasi faaliyetleri düzenlenmektedir. Bu kurallar lâik, demokratik Cumhuriyetin hukuki koruma silahlarıdır. Ve hiçbir Demokraside; Demokrasiyi yok etme özgürlüğü yoktur." AYM., T. 22.06.2001, E. 1999/2, K. 2001/2, R.G.: 05.01.2002-24631, (Erişim: 04.05.2021).

leşmesine rağmen, işlenen fiillerin ağırlığı göz önünde bulundurularak siyasi parti hakkında kapatma kararı yerine Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma kararının verilmesi hususunda Anayasa Mahkemesi'ne bir takdir hakkı tanınmıştır.²³ Doktrinde bu düzenlemenin, siyasi partilerin kapatılmasını zorlaştırdığı için demokratik ilkeler ile orantılılık ilkesine uygun ve reformist nitelikte olduğu ifade edilmektedir.²⁴

Siyasi partilerin Devlet yardımından yoksun bırakılması yaptırımı, parti kapatma yaptırımına alternatif nitelikte olduğundan, bu tedbire hükmedebilmek için öncelikle siyasi parti hakkında kapatma sebeplerinin gerçekleşmesi ve kapatma sürecinin başlaması gerekmektedir.

Siyasi partilerin kapatılması sebepleri ile kapatma usulü Anayasa'nın 69'uncu maddesinde düzenlenmiştir. Siyasi partilerin kapatılması talepleri, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından kesin olarak karara bağlanır.²⁵ 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama

²³ Fendoğlu, s. 603.

²⁴ Şeref İba, *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, 4. Baskı, Ankara 2020, s. 106; Fendoğlu, s. 603; Bununla birlikte doktrinde, Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının parti kapatma sonucunu doğuran eylemler ile orantılı olmadığını, siyasi partilerin kapatılması sonucunu doğuran eylemlerin çok daha ağır nitelikte olduğunu ifade eden yazarlar da bulunmaktadır. Bkz. Emrah Akyazan, "1982 Anayasası'na Göre Siyasi Partilerin Kapatılması", *TBB Dergisi*, s. 65, 260. Yazara göre, parti kapatma sonucunu doğuran eylemler mali bir müeyyide ile önlenemeyecek kadar ağır niteliktedir.

²⁵ Siyasi partilerin mali denetimi Anayasa'nın 69'uncu maddesi, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 21'inci maddesi ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 74'üncü maddesi hükümleri uyarınca Anayasa Mahkemesi tarafından yapılır. Anayasa Mahkemesi bu denetimi yaparken Sayıştay'dan yardım alır. Siyasi partilerin yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyruklughunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım almasının kapatılma sebebi olarak düzenlendiği göz önünde bulundurulduğunda, Anayasa Mahkemesi'nin mali denetim sırasında böyle bir hususu tespit etmesi ihtimalinde, bu sebebe dayanılarak açılacak parti kapatma davasına da kendisi bakmış olacaktır. Böyle bir sonuç hukukun evrensel ilkelerinden biri olan "hiç kimse kendi davasının yargıçı olamaz" kuralının ihlali olarak nitelendirilebilecektir. Nitekim burada, siyasi partinin yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyruklughunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım aldığını tespit eden merci ile bunu göz önünde bulundurarak parti hakkında kapatma kararı verecek olan merci aynıdır. Bu sebeple bu iki görevi icra eden mercinin farklı şekilde belirlenmesi daha isabetli olacaktır. Bu kapsamda, siyasi partilerin sicilinin tutulduğu ve mali denetim raporlarının gönderildiği makamın Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı

Usulleri Hakkında Kanun'un 52'nci maddesinin ikinci fıkrasına göre, siyasi parti kapatma davaları Genel Kurulca dosya üzerinden inceleterek karara bağlanır ve bu davalarda 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) bu davanın niteliğine uygun hükümleri uygulanır. Anayasa Mahkemesi yapacağı değerlendirme sonucunda; parti kapatma sebeplerinin gerçekleşmediği kanaatine varır ise davayı reddedecek, bu sebeplerin şümule erdiği kanaatine varır ise partinin kapatılmasına ya da işlenen fiillerin ağırlığı da göz önünde bulundurularak Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verecektir.²⁶ Kapatma veya Devlet yardımından yoksun bırakma kararları Anayasa'nın 149'uncu maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca üçte iki çoğunlukla alınır. Şimdi burada parti kapatma sebeplerinden kısaca bahsedilecektir.

B. Türk Hukukunda Siyasi Parti Kapatma Sebepleri

Anayasa'nın 69'uncu maddesinde üç adet siyasi parti kapatma sebebine yer verilmiştir. Parti kapatma sebepleri bakımından numerus clausus (sınırlı sayı) ilkesi geçerlidir. Parti kapatma sonucunu doğuracak sebeplerin kanunla da olsa genişletilmesi mümkün değildir. Nitekim Anayasa Mahkemesi de zaman içerisinde SPK ile öngörülen parti

---

lığı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, mali denetim görevinin de Yargıtay'a verilmesi düşünülebilir. Mali denetim görevini Anayasa Mahkemesi'nin yerine getirmeye devam etmesi durumunda ise, parti kapatma davalarına bakma görevi bir kanun değişikliği ile Yargıtay'a verilebilir. Zira, Anayasa'nın 69'uncu maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan; "Siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır." hükmü siyasi parti kapatma davalarına bakma görevinin, Anayasa değişikliğine ihtiyaç duyulmaksızın Yargıtay'a verilmesine imkân tanıyacak mahiyettedir. Nitekim "kesin olarak karara bağlama" bir kanun yolu terimidir. Siyasi parti kapatma davalarına başka bir mercii tarafından bakılıp, son karar mercii'nin Anayasa Mahkemesi olarak belirlenmesi de Anayasa'daki bu düzenlemeye aykırılık teşkil etmeyecektir. Dolayısıyla, siyasi parti kapatma davalarına bakma görevinin bir kanun ile Yargıtay'a verilip, temyiz organının Anayasa Mahkemesi olarak tayin edilmesi, Anayasa'ya aykırılık teşkil etmeyecektir. Mevcut sistemde, doğurduğu etki ve sonuçları daha büyük olan parti kapatmaya ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarına karşı, Yüce Divan kararlarına karşı öngörülmuş olan "yeniden inceleme" müessesesinin öngörülmemiş olmasından kaynaklanan eksiklik ve olumsuzluklar da böylece giderilmiş olacaktır. Siyasi parti sicillerinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı nezdinde tutulduğu ve mali denetim raporlarının da bu makama gönderildiği göz önüne alındığında, mali denetim yapma görevinin Yargıtay'a verilmesinin bu gerekçeyle de daha isabetli olacağı savunulabilir.

²⁶ Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 16. Baskı, Bursa 2014, s. 166.

kapatma sebeplerini Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir. Bu iptal kararlarından yola çıkan kanun koyucu ise SPK ile sevk edilen parti kapatma sebeplerini yürürlükten kaldırarak Anayasa ile SPK arasında bir uyum sağlamıştır.

Anayasa'nın 69'uncu maddesi ile sevk edilen siyasi parti kapatma sebepleri şunlardır: Siyasi partilerin tüzük ve programlarının Anayasa'nın 68'inci maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı olması, siyasi partilerin Anayasa'nın 68'inci maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı eylemlerin işlendiği odak hâline gelmesi ve siyasi partilerin yabancılardan parasal yardım almasıdır.

Aşağıda tekrara düşmemek adına burada, iki siyasi parti kapatma sebebini yakından ilgilendiren Anayasa'nın 68'inci maddesinin dördüncü fıkrasından kısaca bahsetmekte yarar bulunmaktadır. Siyasi partilerin uyması gerektiği ana kuralları ifade eden ilgili düzenleme şu hükmü içermektedir: *"Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez."* Görüldüğü üzere bu düzenlemede, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini yansıtan temel niteliklere yer verilmiştir. Bu nitelikler; bağımsızlık ve bölünmez bütünlük, insan haklarına dayanan eşitlikçi bir hukuk devleti, demokratik ve laik cumhuriyet ve millet egemenliğidir. Esasen bu fıkrada belirtilen kurallara uymakla yükümlü olan yalnızca siyasi partiler değildir. Bu ilkeler, toplumdaki tüm kişi ve kişi gruplar ile kamu tüzel kişileri bakımından da bağlayıcı niteliktedir. Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri bu fıkrada düzenlenen ve Cumhuriyetin temel niteliklerini yansıtan esaslara aykırı olamaz. Aksi bir durum aşağıda açıklanacağı üzere siyasi partiler hakkında kapatılma dahil bir yaptırım uygulanması sonucunu doğurur.

1. Tüzük ve Programının Anayasa m. 68/4'e Aykırı Olması

Anayasa'da öngörülen parti kapatma sebeplerinden ilki, siyasi partinin tüzük ve programlarının Anayasa'nın 68'inci maddesinin dördüncü fıkrasına aykırılık teşkil etmesidir. Anayasa'nın 68'inci maddesinin dördüncü fıkrasında ortaya koyulan kurallardan yukarıda bahsedildi-

ği için burada önceki açıklamalara atıf yapmakla yetinilecektir. Bu kapatma sebebi bakımından başka bir şart aranmayacak, partinin tüzük ve programlarının Anayasa'nın 68'inci maddesinin dördüncü fıkrasında yer verilen ve Cumhuriyetin temel niteliklerini oluşturan esaslara aykırı olduğu hususunun Anayasa Mahkemesi tarafından tespit edilmesi hâlinde kapatma kararı verilecektir.²⁷ Örneğin siyasi partinin tüzük veya programlarında; bir sınıf diktatörlüğünü savunması, laiklik ilkesine karşı olduğunu ifade etmesi veya belirli bir amacın gerçekleşmesi için kişileri suç işlemeye teşvik etmesi hâllerinde Anayasa Mahkemesi tarafından kapatma kararı verilecektir.²⁸

2. Anayasa m. 68/4'e Aykırı Eylemlerin İşlendiği Bir Odak Hâline Gelmesi

Siyasi partiler için öngörülen ikinci kapatma sebebi, partinin, Anayasa'nın 68'inci maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı eylemlerin işlendiği bir odak hâline gelmesidir. Görüleceği üzere, bu nitelikte eylemlerin işlenmesi partinin kapatılması için yeterli görülmemekte, partinin bu nitelikte eylemlerin işlendiği bir "odak hâli"ne gelmesi aranmaktadır.²⁹ Odak hâli Anayasa'ya ilk kez 23/7/1995 tarihli ve 4121 sayılı Kanun değişikliği ile eklenmiş ancak ne anlama geldiği tanımlanmamıştır. Söz konusu bu eksiklik 3/10/2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun ile giderilmiş ve odak hâli kavramının tanımına Anayasa'da yer verilmiştir. Odak hâli Anayasa'da şu şekilde tanımlanmıştır: "*Bir siyasi parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği*

²⁷ Rifat Karakoç, "1982 Anayasası'nın Siyasi Partilere İlişkin Düzenlemeleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 2, 2013, s. 65; Gözler, s. 164.

²⁸ Siyasi partinin tüzük veya programlarının Anayasa'nın 68'inci maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı olması hâlinde parti hakkında herhangi bir ihtar vermek suretiyle bu hususun giderilmesi istenmeyecek, doğrudan parti kapatma davası sonucunda siyasi partinin kapatılmasına karar verilecektir. Bu durumun, siyasi partilerin demokratik siyasi hayat bakımından arz ettiği önem karşısında oldukça tartışılmaya müsait olduğu kuşkusuzdur.

²⁹ Bülent Tanör/Necmi Yüzbaşıoğlu, 1982 Anayasası'na Göre Türk Anayasa Hukuku, 19. Bası, İstanbul 2019, s. 212; Ergün Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, 15. Baskı, Ankara 2014, s. 102.

yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır.” Söz konusu tanıma göre bir siyasi parti iki şekilde yasak eylemlerin işlendiği bir odak hâline gelebilir. Bunlardan ilki, Anayasa’nın 68’inci maddesinin dördüncü fıkrasına aykırılık teşkil eden eylemlerin parti mensupları tarafından yoğun³⁰ ve kararlı³¹ bir şekilde işlenmesi ve parti başkanı ile Anayasa’da sayılan karar ve yönetim organlarınca bu durumun zımnen veya açıkça benimsenmesidir.³² İkinci durum ise, söz konusu eylemlerin bu kez partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca yoğun ve kararlı bir şekilde işlenmesi gerekmektedir. Bu durumların varlığı hâlinde, siyasi parti hakkında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatma kararı verilecektir.

³⁰ “Yoğunluk” unsuru Anayasa Mahkemesi’nin vermiş olduğu bir kararda şu şekilde ifade edilmiştir: “Buna göre, ülke çapında çok sayıda üyenin birlikte ya da ayrı ayrı, eşzamanlı veya farklı zamanlarda gerçekleştirdiği, sayısal açıdan çokluk derecesinde olan belirli nitelikteki eylemlerin kararlılık içinde tekrarlanması, yani süreklilik göstermesi durumunda ‘yoğunluk’ söz konusu olabilecektir. Örneğin, parti üyeleri hakkında bu eylemlerden dolayı yurdun çeşitli yerlerinde kamu davaları açılmış bulunması veya SPK’nın değişik 102’nci maddesinin 2 ve 3’üncü fıkraları gereğince o siyasi partinin bu tür eylemlerden dolayı en azından birkaç defa (devlet yardımından yoksun bırakılma) yaptırıma maruz kalması, yoğunluğun saptanmasında bir ölçü olarak kabul edilmelidir.” AYM., T. 30.07.2008, E. 2008/1, K. 2008/2, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>, (Erişim: 04.05.2021).

³¹ “Kararlılık” unsuru Anayasa Mahkemesi’nin bir kararında şu şekilde açıklanmıştır: “...yoğunlaşma durumundakine benzer şekilde, parti organlarının, ara sıra meydana gelen, tek tük ve arızı eylemlerine bakarak o partinin yasak eylemlerin odağı hâline geldiğine karar verilemez. Keza, bu fiillerin kararlılık içinde işlenmiş sayılabilmesi için, bu ihlallerin nispeten kısa bir zaman dilimi içinde değil, kamuoyunda da bu yönde kanaat hasıl edecek şekilde uzun süre devam etmiş olması da gerekir.” AYM., T. 22.06.2001, E. 1992/2, K. 2001/2, R.G.: 05.01.2002-24631, (Erişim: 04.05.2021).

³² Anayasa Mahkemesi parti üyeleri tarafından işlenen eylemlerin parti organlarınca benimsendiğinin kabulü için gerekli olan unsurları bir kararında şu şekilde açıklamaktadır: “Bu demektir ki, birden çok sayıda partilinin yasak eylemleri yoğun bir şekilde işlemiş olmaları onlar hakkında birtakım müeyyidelerin uygulanmasını gerektirebilirse de bu eylemler parti organlarınca benimsenmedikleri sürece partinin o eylemlerin odağı hâline geldiğinden söz edilemez. Ayrıca, dikkat edilmesi gereken bir nokta da sadece ismen belirtilen parti organlarının bu eylemleri ‘benimsenmesi’ veya onaylamasının partiyi ilzam edecek olmasıdır. Yani, partinin bu organlar dışındaki merci, makam ve kurulları ile varsa yan örgütlerinin tutumu odak olma hâli açısından nazara alınmayacaktır.” AYM., T. 22.06.2001, E. 1992/2, K. 2001/2, R.G.: 05.01.2002-24631, (Erişim: 04.05.2021).

3. Yabancı Devletlerden, Uluslararası Kuruluşlardan ve Türk Uyrukluğunda Olmayan Gerçek ve Tüzel Kişilerden Maddi Yardım Alması

Siyasi partiler bakımından öngörülen son kapatma sebebi, siyasi partinin yabancı kişi veya kuruluşlardan mali yardım almasıdır. Bu kapatma sebebine Anayasa'nın 69'uncu maddesinin onuncu fıkrasında yer verilmiştir. İlgili düzenleme şu hükmü içermektedir: *"Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alan siyasi partiler temelli olarak kapatılır."* Siyasi partilerin faaliyetlerini etkili bir şekilde yürütebilmeleri için finansal kaynaklara ihtiyacı bulunmaktadır. Siyasi partilerin elde edebileceği gelirler SPK'da tek tek sayılmış, ayrıca bu gelir kalemlerinden biri olan Devlet yardımı anayasal güvenceye kavuşturulmuştur. Dolayısıyla, siyasi partilerin kanunda belirtilenlerden başka gelir elde etmesi mümkün değildir.³³ Anayasa'nın 69'uncu maddesi ile de siyasi partinin yabancı kişi veya kuruluşlardan mali yardım alması kapatma sebebi olarak öngörülmüştür. Bu şekilde gelir elde etmenin bu denli ağır bir yaptırıma tabi tutulmasının sebebi olarak, Anayasa yapıcının, siyasi partilerin yabancı kişi veya kuruluşlar ile sıkı irtibat kurarak bunların kontrolüne girmesini engelleme düşüncesi olduğu ifade edilebilir.

C. Kapatma Kararı Yerine Uygulanan Devlet Yardımından Kısmen veya Tamamen Yoksun Bırakma Yaptırımı

Yukarıda bahsedilen parti kapatma sebeplerinin gerçekleşmesi durumunda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından hazırlanacak bir iddianame ile siyasi parti kapatma davası açılacak, bu dava Anayasa Mahkemesi tarafından kesin karara bağlanacaktır. Parti kapatma sebeplerinin oluşmaması durumunda Anayasa Mahkemesi tarafından davanın reddine karar verilecek, bu sebeplerin şümule ermesi hâlinde ise partinin kapatılmasına ya da işlenen fiillerin ağırlığı göz önünde bulundurularak Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verilecektir. Görüleceği üzere, Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımı kural olarak parti kapatma yaptırımına alternatif olarak uygulanmaktadır. Önceden parti ka-

³³ Akyel, s. 143.

patma sebeplerinin gerçekleşmesi hâlinde siyasi parti hakkında uygulanacak tek yaptırım kapatma yaptırımı iken, Anayasa'nın 69'uncu maddesinin yedinci fıkrasına 3.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun ile eklenen hüküm uyarınca artık bu hâllerde, işlenen eylemlerin ağırlığı göz önünde bulundurularak kapatma yerine Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma yaptırımı da uygulanabilecektir. Bu yaptırıma karar verme noktasında Anayasa Mahkemesi'nin takdir yetkisi bulunmaktadır. Anayasa yapıcı işlenen fiillerin ağırlığının göz önünde bulundurulduğu bu yaptırım türü ile, demokratik siyasi hayat bakımından büyük önem arz eden siyasi partilerin kapatılmasını zorlaştırmak için adeta "hafifletici sebep" sevk etmiştir.

Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımına ilişkin yasal düzenlemeye SPK'nın 101'inci maddesinde yer verilmiştir. Söz konusu düzenleme şu şekildedir: *"Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkranın (a) ve (b) bentlerinde sayılan hallerde temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyâsi partinin almakta olduğu son yıllık Devlet yardımı miktarının kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına, yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarın Hazineye iadesine karar verebilir."* Görüldüğü üzere bu hüküm ile Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının ancak "son yıllık" Devlet yardımı hakkında uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Son yıl için Devlet yardımının tamamı ödenmiş ise, ödenen miktarın iadesine karar verilecektir. Ancak, geçmiş yıllara ait Devlet yardımlarının iadesini talep etmek olanaklı değildir. Benzer şekilde bu yaptırımın gelecek yıllarda³⁴ yapılacak Devlet yardımları için de uygulanması söz konusu değildir.

³⁴ Siyasi Partiler Kanunu'nun 101'inci maddesinde 26.3.2002 tarih ve 4748 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesi ile yapılan değişikliğe ilişkin 10.03.2002 tarih ve 1/960 Esas, 17 Karar No'lu Anayasa Komisyonu Raporu'na ilişkin olarak Trabzon Milletvekili Şeref Malkoç tarafından yazılan muhalefet şerhinde yer alan; "Tasarının 4'üncü maddesi Anayasa'nın 69'uncu maddesine aykırıdır. "Tasarının 4/A'da 'yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarın Hazineye iadesine karar verebilir' hükmü getirilmektedir. Oysa Anayasa'nın 69 uncu maddedeki ilgili hükmü: '... Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına...' denilmektedir. Yani Anayasanın hükmü geleceğe yöneliktir. Kanun ise geçmişe yönelik düzenleme getirmiştir. Bu Anayasaya aykırı olduğu gibi akla, mantığa ve fiili duruma da aykırıdır" yönündeki açıklamada Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakmanın Anayasa hükmü uyarınca geleceğe yönelik uygulanması gerektiği belirtilmiştir.

Anayasa'nın 69'uncu maddesinin son fıkrasında yer alan *"Siyasî partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenmeleri, kapatılmaları ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları ile siyasî partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir."* şeklindeki hüküm uyarınca, siyasî partilerin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmalarını son yıl alınan Devlet yardımı ile sınırlı tutan bir esasın Anayasada yer almaması nedeniyle Siyasi Partiler Kanunu'nun 101'inci maddesi ile getirilen *"son yıllık Devlet yardımı"* sınırlaması Kanun koyucunun bir tercihi olarak karşımıza çıkmaktadır. Anayasada yer alan ve Anayasa Mahkemesine takdir hakkı tanıyan *"dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması"* şeklindeki hükmü sadece son yıl yapılan Devlet yardımı ile sınırlayan kanun hükmü Anayasaya uygunluğu bakımından tartışmaya açıktır. Anayasa yapıcının Devlet yardımından *"kısmen"* veya *"tamamen"* yoksun bırakma seçeneğine ilişkin Anayasa Mahkemesi'ne tanıdığı inisiyatif Anayasanın ruhuna ve özüne, ceza hukukunun genel kaidelerine aykırı bir biçimde kanun ile daraltılmıştır.³⁵ Dava konusu fiillerin ağırlığı her parti kapatma davasında

³⁵ Nitekim Anayasa Mahkemesi; "Anayasa'nın 69. maddesinin yedinci fıkrasında, Devlet yardımından yoksun bırakılacak tutarın takdir yetkisinin herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmaksızın Anayasa Mahkemesi'ne bırakıldığı, Mahkeme'nin bu yetkisinin, 'yarısından az olmamak kaydıyla' şeklinde yasayla getirilen bir sınırlamayla kısıtlanamayacağı, Anayasa Mahkemesi'ne kanunla görev verilemeyeceği, bu nedenle 2820 sayılı Yasa'nın 101. maddesiyle getirilen sınırlamanın Anayasa'nın 69. maddesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür. 4748 sayılı Yasa'nın 4. maddesinin (A) bendi ile 2820 sayılı Yasa'nın 101. maddesine eklenen fıkrada, Anayasa Mahkemesi'nin, 101. maddenin birinci fıkranın (a) ve (b) bentlerinde sayılan hallerde temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin almakta olduğu son yıllık Devlet yardımı miktarının yarısından az olmamak kaydıyla, bu yardımdan kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına, yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarın Hazineye iadesine karar verebileceği belirtilmiştir. Anayasa'nın 69. maddesine 3.10.2001 günlü, 4709 sayılı Yasa ile eklenen yedinci fıkrada, 'Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir' denilmektedir. Buna göre Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 69. maddesinin beşinci ve altıncı fıkralarında sayılan hallerde ilgili siyasî parti için temelli kapatma yerine, daha hafif olan Devlet yardımından dava konusu fiillerin ağırlığına göre kısmen veya tamamen yoksun bırakmaya herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın kendisi karar verecektir. Anayasa'nın 69. maddesinin son fıkrasında da siyasî partilerin, kapatılmaları ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları ile ilgili kanunla düzenleme yetkisi verilirken, 'yukarıdaki esaslar

aynı olamayacağından hatta aynı partiye ilişkin farklı tarihlerde açılmış kapatma davalarında dahi dava konusu fiillerin aynı ağırlıkta olduğundan bahsetmeye imkân bulunmadığından uygulanacak Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma cezasının, kanun ile sadece son yıl ile sınırlandırılmış olması, ağırlık derecesi ne olursa olsun verilecek ceza için Yüksek Mahkemeye tek bir seçenek (son yıl yapılan Devlet yardımı) tanıdığından ceza hukukunun evrensel ilkelerinden olan suç ve cezaların orantılılığı³⁶ ve cezaların

---

çerçevesinde' ibaresi kullanılmak suretiyle yasa koyucuya verilen takdir yetkisinin sınırları çizilmiştir. 2820 sayılı Yasa'nın 101. maddesine 4748 sayılı Yasayla eklenen fıkrada ise, ilgili siyasi partilerin almakta olduğu son yıllık Devlet yardımı miktarının 'yarısından az olmamak kaydıyla' ibaresi kullanılmak suretiyle, Anayasa Mahkemesi'ne Anayasa ile verilen yaptırım uygulama yetkisi sınırlandırılmıştır. Bu kuralın uygulanması hâlinde Anayasa Mahkemesi, Devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakma yaptırımı ile ilgili kararını, yardım miktarının yarısından az olmamak kaydıyla, sınırlı olarak kullanabilecektir. Açıklanan nedenlerle, 2820 sayılı Yasa'nın 101. maddesine 4748 sayılı Yasa'yla eklenen fıkrada yer alan '...yarısından az olmamak kaydıyla...' ibaresi Anayasa'nın 69. maddesine aykırıdır. İptali gerekir." yönünde hüküm tesis etmiştir. AYM., T. 16.7.2003, E. 2002/104, K. 2003/72, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>, (Erişim: 15.05.2021). Her ne kadar bu karar ile mahrum bırakılacak Devlet yardımının "...son yıllık Devlet yardımı..." ile sınırlandırılması hususu hükme bağlanmamış, bir başka ifade ile bu ibarenin iptali talep edilmemiş olsa da "...yarısından az olmamak kaydıyla..." ibaresinin iptal gerekçelerine benzer gerekçelerle bu hükmün de Anayasa Mahkemesi'ne Anayasa ile verilen yaptırım uygulama yetkisini sınırlandırıldığını, dolayısıyla Anayasaya aykırı olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca SPK'nın 101'inci maddesinde yer alan "...son yıllık Devlet yardımı..." ile sınırlandırmanın, 102'nci maddede daha hafif fiiller için öngörülen Devlet yardımından kısmen veya tamamen mahrum bırakma cezasının uygulanmasında öngörülmemiş olması hukuki isabetten yoksun, tutarsız ve çelişkilidir.

³⁶ Kanun koyucunun yaptırımı konu eylemleri ve bu eylemler karşılığında uygulanacak yaptırımları belirlemesi anayasal sınırlar içerisinde takdir yetkisi kapsamındadır. Kanun koyucu bu yetkisini kullanırken suç ve yaptırım arasındaki adil dengenin korunmasını da dikkate almak zorundadır. Yaptırımların yerine getirilmesine ilişkin düzenlemelerde kuralların cezaların etkinliğini ve caydırıcılığını sağlama amacına uygun olarak adil ve orantılı olması gerekir. Eylem ile yaptırım arasında bulunması gereken adil dengenin kurulabilmesi için bunun ölçülülük ilkesine uygun olması gerekir. Bu ilkenin alt ilkelerinden olan elverişlilik ilkesi öngörülen yaptırımın ulaşılmak istenen amaç için elverişli olmasını, zorunluluk ilkesi öngörülen yaptırımın ulaşılmak istenen amaç bakımından zorunlu olmasını ve orantılılık ilkesi ise öngörülen yaptırım ile ulaşılmak istenen amaç arasında olması gereken orantıyı ifade etmektedir. Bkz. AYM., T. 14.3.2019, E. 2019/16, K. 2019/15, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>, (Erişim: 14.05.2021). Ceza, sonucunu oluşturduğu hukuki nedenle yani suç fiiliyle orantılı olmalıdır. Cezaların suçun ağırlığı ve kusurun derecesi ile orantılı olması çağdaş ceza hukukunun gereğidir. Devletin ceza verme yetkisinin vicdani ve mantıki sınırını oluşturan ve kaynağını kefarete düşüncesinden alan bu ilke, ceza adaletinin ortaya

bireyselleştirilmesi³⁷ ilkelerine de aykırıdır.

Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımına kural olarak parti kapatma yaptırımı yerine başvurulması mümkün iken, SPK'nın 102'nci maddesinde bu yaptırıma hükmedilebilecek başka sebeplere daha yer verilmiştir.³⁸ Anılan maddenin birinci fıkrası uyarınca, siyasi

---

çıkışında önemli bir rol oynar. Orantılılık ilkesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Fatih Birtek, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Temel Bilgiler*, 6. Baskı, Ankara 2018, s. 73-74; Hasan Gerçeker, *Yorumlu-Uygulamalı Türk Ceza Kanunu Cilt 1*, 5. Baskı, Ankara 2020, s. 133; Gökhan Taneri, "Temel Cezanın Belirlenmesi", *TBB Dergisi*, S. 2, 2016, s. 130-131.

³⁷ Siyasi partiler hakkında uygulanacak yaptırımlar ve bu yaptırımların ağırlığı belirlenir iken "cezaların bireyselleştirilmesi" ilkesine de riayet edilmelidir. En genel anlamıyla cezaların bireyselleştirilmesi ilkesi, kanunda öngörülen somut cezanın failin kişiliğine uydurulmasıdır. Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirlerine hükmeder iken de bu ilkeye bağlı kalınmalıdır. Bu kapsamda, cezaların bireyselleştirilmesi ilkesi uyarınca, siyasi partiler hakkında kapatma ya da kapatma yerine Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının uygulanmasına karar verilir iken, siyasi partinin geçmişi, yargılama sürecinde parti organları ve üyelerinin davranışları ve uygulanacak yaptırımın siyasi partinin geleceği üzerindeki olası etkileri de göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, aynı partiye farklı zamanlarda Devlet yardımından tamamen yoksun bırakma yaptırımı uygulandığında, Devlet yardımları miktarları birbirine yakın ise bireyselleştirme imkânı oldukça kısıtlanmış olacaktır.

³⁸ Siyasi Partiler Kanunu'nun 102'nci maddesinin birinci ve üçüncü fıkraları, 4748 sayılı Yasa'nın 4'üncü maddesinin (B) bendi ile değiştirilerek, siyasi partilerin faaliyetlerinin izlenmesi amacıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın istediği bilgi ve belgeleri bildirilen süre içinde vermeyen veya aynı maddenin ikinci fıkrasına göre, Anayasa'nın 68'inci maddesinin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı fiilin işlenmesi hâlinde, ilgili parti organı, merci veya kurulun işten el çektirilmesi istemini veya yine 68'inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı fiil ve konuşmalarından dolayı hüküm giyen parti üyelerinin partiden kesin olarak çıkarılma istemini yerine getirmeyen siyasi partinin kapatılması ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nca Anayasa Mahkemesi'nde re'sen dava açılabileceği öngörülmüş idi. Buna göre siyasi partilerin temelli kapatılma sebepleri arasında Anayasa'nın 69'uncu maddesinde sayılan üç nedenin dışında, 2820 sayılı Yasa'nın 102'nci maddesinin birinci ve üçüncü fıkralarında belirtilen nedenlerle de siyasi partilerin kapatılması mümkün idi. 2820 sayılı Yasa'nın 102'nci maddesinin 4748 sayılı Yasa ile değişik birinci ve üçüncü fıkralarıyla ilgili iptal davası istemiyse 31.5.2002 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açılmıştır. Söz konusu fıkralarda geçen "...kapatılması ya da..." ibaresi dava açıldıktan sonra 11.1.2003 tarihinde yürürlüğe giren 2.1.2003 günlü 4778 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'un 11'inci maddesiyle madde metninden çıkartıldığından, Anayasa Mahkemesi tarafından konusu kalmayan istem hakkında karar verilmesine yer olmadığına karar verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. AYM., T. 16.7.2003, E. 2002/104, K. 2003/2, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>, (Erişim: 15.05.2021). Bunun sonucunda, Anayasada sayılan siyasi parti kapatma nedenleri dışındaki bir nedenle 2820 sayılı Yasa'da siyasi parti kapatıl-

partilerin faaliyetlerinin izlenmesi amacıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının istediği bilgi ve belgeleri bildirilen süre içinde vermeyen siyasi partilere, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından ikinci bir yazı tebliğ edilir. Söz konusu yazıda, önceki yazıya bildirilen süre içinde cevap verilmediği ve istek yerine getirilmediği takdirde o siyasi parti hakkında Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için dava açılabilirliği belirtilir. Bu tebliğde bildirilecek süre içinde yine söz konusu istek yerine getirilmez veya yazıya cevap verilmez ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasi partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesinde resen dava açabilecektir.³⁹

SPK'nın 102'nci maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarında, Devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakılma talebiyle dava açılmasına sebep olarak, yukarıda bahsedilen dışında, başka hususlar da belirtilmiştir. Buna göre, parti büyük kongresi, merkez karar ve yönetim kurulu veya bu kurulun iki ayrı kurul olarak oluşturulduğu haller, Türkiye Büyük Millet Meclisi grup yönetim kurulu, Türkiye Büyük Millet Meclisi grup genel kurulu, parti genel başkanı dışında kalan parti organı, mercii veya kurulu tarafından Anayasa'nın 68'inci maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan hükümlere aykırı fiilin işlenmesi hâlinde, fiilin işlendiği tarihten başlayarak iki yıl geçmemiş ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı söz konusu organ, mercii veya

---

masına yönelik hüküm bulunmamaktadır. Bu durum Anayasa Mahkemesi'nin; "Anayasa'da kapatılma nedenlerinin sayılarak belirlenmiş olması, yasa koyucunun bunlar dışında bir nedenle siyasi partilerin kapatılması sonucunu doğuracak düzenlemeler yapamayacağını göstermektedir" şeklindeki kararı ile de uyumludur. AYM., T. 01.04.2003, E. 2003/21, K. 2003/13, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> (Erişim:08.04.2021).

³⁹ SPK'nın 102'nci maddesi uyarınca siyasi partiler hakkında doğrudan Devlet yardımından yoksun bırakılma talebiyle dava açılması hâlinde, siyasi partinin Devlet yardımını muvazaalı işlemler ile tüketme ihtimalini ortadan kaldırmak için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına ya da Anayasa Mahkemesi'ne, siyasi partinin Devlet yardımının tamamını ya da bir kısmını kullanmaması yönünde bir ihtiyati tedbir kararı verme yetkisinin tanınmamış olması önemli bir eksikliktir. SPK'nın 110'uncu maddesinin üçüncü fıkrasında hakkında kapatılma istemiyle dava açılan siyasi partinin kapanma ve buna bağlı olarak parti mallarının devrine dair karar aldığı takdirde, soruşturma veya dava sonuçlanıncaya kadar devir işlemi yapamayacağına yönelik bir tedbir hükmü bulunmamaktadır. Benzer bir düzenlemeye SPK'nın 102'nci maddesi uyarınca siyasi partiler hakkında doğrudan Devlet yardımından yoksun bırakılma talebiyle açılan davalarda da başvurulacak şekilde yer verilmesi isabetli olacaktır.

kurulun “işten el çektilmesini” yazı ile o partiden ister. Parti üyeleri 68’inci maddenin dördüncü fıkrâ hükümlerine aykırı fiil ve konuşmalarından dolayı hüküm giyerler ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı bu kez, bu üyelerin partiden “kesin olarak çıkarılmasını” o partiden ister. Siyasi parti, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde istem yazısında belirtilen hususu yerine getirmediği takdirde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesinde o siyasi partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için dava açar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen iddianamenin tebliğinden itibaren otuz gün içinde ilgili siyasi parti tarafından söz konusu parti organı, merci veya kurulun işten el çektilmesi ve parti üyesi veya üyelerin partiden kesin olarak çıkarılmaları hâlinde, o partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için açılan dava düşer. Aksi takdirde Anayasa Mahkemesi, dosya üzerinde inceleme yaparak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının ve siyasi parti temsilcilerinin sözlü açıklamalarını, gerekli gördüğü hallerde diğer ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları da dinlemek suretiyle açılmış bulunan davayı karara bağlar.

Görüleceği üzere SPK’nın 102’nci maddesindeki “Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılma” yaptırımı düzenlenirken 101’inci maddeden farklı olarak “son yıllık” ibaresine yer verilmiştir. Bu durumda, 101’inci maddede yer alan, Anayasa’da sayılan ve de daha ağır nitelikteki fiiller için Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma yaptırımı uygulanırken son yıl yapılan Devlet yardımı ile sınırlı olarak hareket edilecek, buna karşılık 102’nci maddede sayılan ve Anayasa’da belirtilmeyen üstelik parti kapatmayı gerektirmeyen bu itibarla da daha hafif nitelikte olan fiiller için Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma yaptırımı, son yılki Devlet yardımıyla sınırlı olmaksızın geçmişe ya da geleceğe yönelik olarak daha fazla yılda yapılan/yapılacak Devlet yardımını içerecek şekilde uygulanabilecek olması Kanuna uygun olmakla birlikte suç ve cezaların orantılılığı ilkesine aykırıdır. SPK’nın 101’inci maddesinde düzenlenen Devlet yardımından mahrum bırakma müeyyidesinin, son yıl yapılan Devlet yardımı ile sınırlandırılmış olması yukarıda değinildiği üzere bu konuyu düzenleyen Anayasa hükmüne aykırıdır. 102’nci maddede düzenlenen ve 101’nci maddedekilere kıyasla daha hafif fiiller için öngörülen Devlet yardımından mahrum bırak-

ma müeyyidesi uygulanırken “son yıl” sınırı olmaksızın daha çok yılı içine alan Devlet yardımlarını kapsayacak şekilde, bir başka ifade ile ağırlaştırılarak uygulanabilecektir. Buna imkân tanıyan düzenleme, Anayasaya aykırılığın yanı sıra, aynı kanun içerisinde çelişki ve tutarsızlık yaratmaktadır.

Elbette yasa koyucunun, cezalandırma yetkisini kullanırken Anayasa’nın ve ceza hukukunun temel ilkelerine bağlı kalmak koşuluyla, hangi tür eylemlerin suç sayılıp sayılmayacağı, suç sayılacaksa hangi tür ve ölçüdeki ceza yaptırımıyla karşılanacağı, hangi durum ve davranışların ağırlaştırıcı ya da hafifleştirici öge olarak kabul edileceği konularında takdir yetkisi vardır.⁴⁰ Ancak bu yetkinin Anayasa’nın ve ceza hukukunun temel ilkelerine aykırı kullanılamayacağı tartışmasızdır.

Burada birkaç hususun üzerinde daha ayrıca durmak gerekmektedir. Bunlardan biri, Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımına her parti kapatma sebebi bakımından başvurmanın mümkün olup olmadığıdır. Bu soruya olumsuz cevap vermek gerekecektir. Zira, parti kapatma yaptırımına alternatif olarak öngörülen Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımı Anayasa’nın 69’uncu maddesinin yedinci fıkrasında düzenlenmiş ve “*Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir*” denilmek suretiyle bu yaptırma aynı maddenin bu fıkradan önceki hükümlerinde düzenlenen parti kapatma sebepleri bakımından başvurulabileceğini hükme bağlanmıştır. Siyasi partilerin yabancı kişilerden mali yardım almasını kapatma sebebi olarak düzenleyen hükme, aynı maddenin onuncu fıkrasında yer verilmiştir. Dolayısıyla, madde sistematığı göz önünde bulundurulduğunda bu parti kapatma sebebi bakımından kapatma yaptırımı yerine Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma yaptırımına hükmetmek olanaklı değildir.⁴¹ Özellikle, siyasi partinin Anayasa’nın 68’inci maddesinin

⁴⁰ AYM., T. 16.7.2003, R. 2002/104, K. 2003/72, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>, (Erişim: 17.05.2021).

⁴¹ Gözler, s. 167; İba, s. 106-107; Nitekim Siyasi Partiler Kanunu’nun 101’inci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde “Bir siyasi partinin tüzük ve programının Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik

dördüncü fıkrasındaki eylemlerin işlendiği bir odak hâline gelmesi durumunda olduğu gibi, daha ağır bir ihlal bakımından bu tedbirin uygulanması mümkün iken, daha hafif bir ihlal bakımından uygulanmasının mümkün olmaması orantılılık ilkesine aykırıdır. Bu çelişkinin Anayasada yapılacak bir düzenleme ile giderilmesi demokratik esaslara uygun olacaktır.

Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının esası hakkında söyleyeceğimiz bir diğer husus ise, bu yaptırıma hükmetmenin yalnızca Devlet yardımından yararlanan siyasi partiler bakımından mümkün olmasıdır. Yukarıda bahsedildiği gibi, bir siyasi partinin Devlet yardımı alabilmesi için son genel seçimde ülke genelindeki geçerli oyların yüzde üçünden fazlasını alması gerekmektedir. Bu oy oranına sahip olmayan parti Devlet yardımı alamayacak, dolayısıyla da bu parti bakımından kapatma sebebi şümüle erdiğinde, kapatma yaptırımına nazaran daha hafif bir yaptırım olan Devlet yardımından yoksun bırakma kararına hükmetmek mümkün olmayacaktır.⁴² Bu sonucun eşitlik ilkesine ve demokratik esaslara uygunluğu konusunda şüphe bulunmaktadır. Devlet yardımı alan bir parti bakımından kapatma sebepleri gerçekleştiğinde, işlenen fiillerin ağırlığı da göz önünde bulundurularak daha hafif bir yaptırıma hükmetmek mümkün olabilecek iken, bu yardımı alamayan parti hakkında kapatma yaptırımından başka bir karara hükmetmek mümkün olmayacaktır. Ayrıca, bir siyasi partinin SPK'nın EK 1'inci maddesindeki şartları sağ-

---

cumhuriyet ilkelerine aykırı olması, sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlaması, suç işlenmesini teşvik etmesi", (b) bendinde "Bir siyasi partinin, Anayasa'nın 68' inci maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı eylemlerin işlendiği odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespiti" ve (c) bendinde "Bir siyasi partinin, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alması" hallerinde Anayasa Mahkemesince bir siyasi parti hakkında kapatma kararı verileceği hükme bağlanmış olmakla birlikte, anılan maddenin ikinci fıkrasında; birinci fıkranın (a) ve (b) bentlerinde sayılan hallerde Anayasa Mahkemesi'nin temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin almakta olduğu son yıllık Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına, yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarın Hazineye iadesine karar verebileceği hükme bağlanmıştır. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere birinci fıkranın (c) bendinde düzenlenen; bir siyasi partinin, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alması hâlinde Anayasa Mahkemesi Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma cezasını uygulayamayacaktır.

⁴² Gözler, s. 167.

lamasına rağmen, kendi isteğiyle Devlet yardımından yararlanmak istememesi durumunda⁴³ da ilgili parti hakkında Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının uygulanma imkânı kalmayacaktır. Burada da Devlet yardımı talep etmeyen ya da resen verilse dahi Devlet yardımını kabul etmeyen partinin aleyhine bir durum ortaya çıkacak, ilgili parti hakkında kapatma yaptırımının uygulanması gibi eşitsiz bir sonuçtan başka bir yol kalmayacaktır. Yukarıda olduğu gibi, bu çelişkinin de bir Anayasa düzenlemesi ile giderilmesi gerekmektedir. Bu partiler hakkında, kapatma yaptırımına alternatif ve Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımına denk olacak başka yaptırımlara⁴⁴ hükmedilmesini mümkün kılan Anayasa değişikliği yerinde olacaktır.

⁴³ Siyasi Partiler Kanunu'nun 111/1-d maddesi uyarınca Devlet yardımından faydalanmayan siyasi partilerin sorumluları hakkında üç aydan altı aya kadar hafif hapis cezası verilir. Bu göre, Devlet yardımından faydalanmayan siyasi partilerin sorumluları hakkında müeyyide getirilerek Devlet yardımından yararlanma adeta zorunlu kılınmıştır. Fakat bu cezaya rağmen bir siyasi partinin Devlet yardımından çeşitli sebeplerle yararlanmaması mümkündür.

⁴⁴ Nitekim, Anayasa Mahkemesi, "Anayasa'da kapatılma nedenlerinin sayılarak belirlenmiş olması, yasa koyucunun bunlar dışında bir nedenle siyasi partilerin kapatılması sonucunu doğuracak düzenlemeler yapamayacağını göstermektedir. Kuşkusuz bu durum, temelde diğer sivil toplum örgütleri ile büyük benzerlikler gösteren ancak demokratik siyasi yaşam için taşıdıkları önem nedeniyle Anayasa ile özel koruma sağlanan siyasi partilerin hiçbir yaptırıma bağlı tutulamayacakları anlamına gelmemektedir. Hukuk düzeninin korunması ve devamı için, diğer gerçek ve tüzelkişiler gibi siyasi partilere de yaptırımlar uygulanmasının gerekli olduğunda duraksanamaz. Siyasi Partilerin amacı, seçimler yoluyla iktidara gelip tüzük ve programlarında belirtilen görüşleri doğrultusunda millî iradenin oluşmasını sağlayarak ülkeyi yönetmek olduğundan seçimlere katılmayan bir siyasi partinin temel işlevini yerine getiremeyeceği açıktır. Bu nedenle, siyasi partilerin Anayasa ve yasalar çerçevesinde üstlendikleri görev ve sorumluluklarına uygun olarak etkinliklerde bulunabilmelerinin sağlanması için iki dönem seçimlere katılmamalarının yaptırıma bağlanması olanaklı ise de, "Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerine katılmama" Anayasa'da sayılan kapatılma nedenleri arasında yer almadığından bu eylemin yaptırımının "kapatılma" olamayacağı açıktır" yönünde hüküm tesis etmek suretiyle siyasi partilere, kanunla parti kapatma ve Devlet yardımından mahrum bırakma yaptırımı dışında, "Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerine katılmama" yaptırımı gibi başka yaptırımlar da getirilebileceği hususunu açıklığa kavuşturmuştur. AYM., T. 01.04.2003, E. 2003/21, K. 2003/13, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> (Erişim:08.04.2021). Bu kapsamda, kapatma sebepleri uhdesinde gerçekleşen siyasi partiler hakkında işlenen fiillerin ağırlığı ve tekrerrü gibi durumlar göz önünde bulundurularak Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımı yerine para cezası uygulanabileceği gibi, bu partiler için "ülke seçim barajı" da artırılarak uygulanabilir. Örneğin, bu partiler için ülke seçim barajı yüzde on yerine yüzde on beş olarak uygulanabilir. Böylece, siyasi partiler hakkında kapatma yaptırımına nazaran hafif bir yaptırım uygulanmış olacaktır.

Aldıkları oy oranına göre farklı miktarda Devlet yardımı alan siyasi partilerin aynı fiil sebebiyle haklarında Devlet yardımından -bil-hassa Devlet yardımının tamamından- yoksun bırakma yaptırımının uygulanması ihtimalinde yine eşitsiz bir durum ortaya çıkacaktır. Örneğin, son yılda 3 Milyon Türk Lirası Devlet yardımı alan siyasi parti ile 20 Milyon Türk Lirası Devlet yardımı alan siyasi partinin aynı fiili işlemesi durumunda aldıkları Devlet yardımından tamamen mahrum bırakma yaptırımının her iki partiye de uygulanması hâlinde aynı fiil için farklı tutarlarda ceza tatbiki gibi eşitlik, orantılılık ve adalet ilkelere aykırı bir sonuç doğacaktır. Aynı aykırılık, Devlet yardımından kısmen (örneğin yarısından) mahrum bırakma durumunda da söz konusu olacaktır.

Ayrıca Devlet yardımından mahrum bırakma yaptırımının, bu yaptırıma konu fiilin işlendiği tarih itibarıyla ceza tutarının kesin olarak belli olmaması nedeniyle de kanunilik ilkesine uygunluğu tartışmaya açıktır.⁴⁵

⁴⁵ Suçta ve cezada kanunilik ilkesi, temel hak ve özgürlüklerin somutlaştırıldığı uluslararası sözleşmelerde de yer almaktadır. Bu ilke Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Kanunsuz ceza olmaz" kenar başlıklı 7'nci maddesinin birinci paragrafında "Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu bulunamaz. Aynı biçimde, suçun işlendiği sırada uygulanabilir olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez." şeklinde; Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 15'inci maddesinin birinci paragrafında ise "Hiç kimse, işlendiği zamanda ulusal ya da uluslararası hukuk bakımından suç sayılmayan bir fiil ya da ihmal yüzünden suçlu sayılamaz. Suç sayılan bir fiile, işlendiği zaman yürürlükte olan bir cezadan daha ağır ceza verilemez. Fiilin işlenmesinden sonra yasalarda bu fiile karşılık daha hafif bir ceza öngörülecek olursa, fiili işleyene bu ikinci ceza uygulanır." biçiminde düzenlenmiştir. Hukuki belirliliğin ve hukuk güvenliğinin gereği olarak Anayasa'nın 38'inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan "...kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez" hükmü getirilmiştir. Devlet yardımından mahrum bırakma yaptırımı uygulanırken, ilgili siyasi partinin almakta olduğu son yıllık Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına ya da yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarın Hazineye iadesine karar verileceğinden, parti kapatmaya konu fiilin işlendiği tarih ile hükmün verildiği tarih arasında, davanın açılma ve muhakeme süreci nedeniyle geçen sürede yaptırım konusu tutar değişebilecektir. Bu durum, cezanın açık ve kesin belirlenmemiş olması nedeniyle temel hak ve özgürlüklere müdahale oluşturacağından kanunilik ilkesine aykırılık teşkil edecektir. Bu bağlamda, anayasa ve kanunda suç olarak tanımlanan yani parti kapatmaya sebep olarak gösterilen fiillerin karşılığı olarak öngörülen ceza/yaptırım (Devlet yardımından kısmen ya da tamamen mahrum bırakılma) yargılama usulü kurallarının uygulanmasından ve yargılama sürecinin uzunluğundan hatta kapatma davasının açılma tarihinden etkilenmekte ve değişmekte-

SPK'nın 101'inci maddesinde bu yaptırımın son yıllık Devlet yardımı için uygulanabileceği hükme bağlanmış, ancak Devlet yardımından kısmen mahrum bırakma durumunda bunun miktar olarak mı

dir. Fiil tarihi itibarıyla her ne kadar Devlet yardımından kısmen ya da tamamen mahrum bırakma biçiminde bir ceza öngörülmüş olsa da bu cezanın tutarı kesin ve belli değildir. Burada parti kapatmaya konu fiillerin birden farklı yılda işlenmiş olabileceği hususu da cezanın belirliliği noktasında bir başka güçlük olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece, davanın açılma zamanı ve bazı yargılama usulü kuralları kovuşturulan fiiller için öngörülen ceza miktarını etkileyebilmektedir. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de Sözleşme'nin 7'nci maddesinin birinci paragrafına ilişkin içtihadında, ceza muhakemesi kurallarının derhâl uygulanmasının makul olduğunu kabul etmekle birlikte cezai yaptırım gerektiren fiiller için öngörülen cezanın süresine etki eden yargılama usulü kurallarının da Sözleşme'nin 7'nci maddesinin birinci paragrafının kapsamında olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda AİHM ceza süresini azaltan yargılama usulü kurallarının fail lehine uygulanması gerektiğine karar vermiştir (Scoppola/İtalya (No. 2) [BD], B. No: 10249/03, 17/9/2009, §§ 110-113). Nitekim sözü edilen kanunilik ilkesi doğrultusunda düzenlenen 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun "Zaman bakımından uygulama" başlıklı 7'nci maddesinin ikinci fıkrasında lehe kanunun uygulanması ilkesi "Suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanun ile sonradan yürürlüğe giren kanunların hükümleri farklı ise, failin lehine olan kanun uygulanır ve infaz olunur" şeklinde ifade edilmiştir. Devlet yardımından mahrum bırakma cezası tatbik edilirken suçun işlendiği zamanda geçerli olan norm sonradan yani kapatma kararının verildiği anda değişmemiş olmakla birlikte cezanın ağırlığı değişebilmektedir. Norm değişikliği durumunda dahi lehe olan norm uygulanırken norm değişikliği olmaksızın fiilin işlendiği tarihte kesin olarak bilinmeyen fakat fiilin işlendiği tarihe göre aleyhte değişme ihtimali olan daha ağır bir cezanın tatbikini kanunilik ilkesine uygun olarak değerlendirmeye hukuki imkân bulunmamaktadır. Kanunsuz suç olmaz ilkesi ile birlikte gelişen kanunsuz ceza olmaz ilkesi, modern ceza hukukunun temellerinden biridir. Kişilerin yaşamları, özgürlükleri ya da malları üzerindeki en etkili kısıtlamaya yol açacak olan cezaların, kanunlarla belirlenmesi gereğini ifade eden cezada kanunilik ilkesi, bireysel özgürlüklerin teminatı olduğu kadar toplumsal düzenin ve barışın sağlanmasında ve devamında da etkilidir. Bu ilke, suçlara uygulanacak yaptırım tür ve ölçülerinin, hangi sınırlar içinde uygulanacağını da yasayla belirlenmesini zorunlu kılmaktadır. Anayasa'nın 2'nci maddesinde belirtilen hukuk devleti, tüm işlem ve eylemleri hukuka uygun olan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurmayı amaçlayan ve bunu geliştirerek sürdüren, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasaya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, insan haklarına dayanan bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, yargı denetimine açık, yasaların üstünde Anayasa'nın ve yasa koyucunun da bozamayacağı temel hukuk ilkeleri bulunduğu bilincinde olan devlettir. Bkz. AYM., T. 19.01.2006, E. 2005/99, K. 2006/8, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>, (Erişim: 14.05.2021). Her ne kadar siyasi parti kapatmayı gerekli kılan fiiller ile bunların müeyyidesi olarak Devlet yardımından mahrum bırakma cezası, Anayasa ve yasa ile düzenlenmiş olsa da mahrum bırakılacak Devlet yardımı tutarının fiilin işlendiği sırada kesin olarak belli olmaması ve hükme konu Devlet yardımının fiilin işlendiği tarihteki değil belirsiz bir tarihteki Devlet yardımı miktarı olması nedeniyle öngörülen cezanın kanunilik ilkesine uygunluğunda bahsedilemez.

yoksa oran olarak mı uygulanacağına ilişkin bir belirlemeye yer verilmemiştir. Anayasa Mahkemesi bir siyasi parti hakkında bu yaptırımın uygulandığı ilk ve bugüne kadarki tek kararında “...2008 yılında aldığı (son yıllık) Devlet yardımı miktarının yarısından yoksun bırakılmasına” hükmetmek suretiyle,⁴⁶ söz konusu yaptırımın miktar belirtmeksizin oran olarak uygulanmasını uygun görmüştür.

Yukarıda belirtildiği üzere Yüksek Mahkeme, fiilin ağırlığına göre Devlet yardımından kısmen mahrum bırakma cezasını tayin ederken son yıllık yardımı esas alacak, daha önceki ya da fiilin işlendiği yıl yahut gelecek yıllarda yapılacak Devlet yardımını esas alamayacaktır. Yüksek Mahkeme “kısmen” ya da “tamamen” Devlet yardımında mahrum bırakma hükmü tesis ederken son yıllık Devlet yardımını dikkate alacak, takdir hakkını sadece Devlet yardımından kısmen ya da tamamen mahrum bırakma noktasında ve kısmen mahrum bırakma durumunda ise son yıllık Devlet yardımının ne kadarlık kısmından mahrum bırakılacağı noktasında kullanabilecektir. Daha açık bir ifade ile kısmen ya da tamamen mahrum bırakılacak Devlet yardımı bir yıl ile ve de son yardım yılı ile sınırlandırılmıştır. Yüksek Mahkemenin takdir hakkına ilişkin kanunla getirilen bu sınırlamanın Anayasa hükmünün sözüne ve özüne uygunluğu yukarıda da belirtildiği üzere tartışmaya açıktır.

Siyasi partiler hakkında uygulanan Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının gereğinin ilgili siyasi parti tarafından zamanında yerine getirilmemesi durumunda ne şekilde hareket edileceğine ilişkin de birtakım belirsizlikler bulunmaktadır. Devlet yardımının iadesi durumunda ne kadar sürede iade edileceği, iade edilecek tutara faiz uygulanıp uygulanmayacağı, uygulanacak ise bunun oranı ve başlangıç tarihi belli değildir. Anayasa Mahkemesi kararına rağmen Devlet yardımının iade edilmemesi durumunda, ilamların icrasına ilişkin genel hükümlerin mi yoksa 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun hükümlerinin mi uygulanacağı gibi birçok hususta da belirsizlik söz konusudur.

⁴⁶ AYM., T. 30.7.2008, E. 2008/1, K. 2008/2, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>, (Erişim: 06.05.2021).

III. DEVLET YARDIMINDAN YOKSUN BIRAKMA YAPTIRIMININ HUKUKİ NİTELİĞİ HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER

A. Genel Olarak Siyasi Parti Kapatma Davaları ve Hukuki Niteliği

Siyasi partiler hakkında uygulanan Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının hukuki niteliğinin tespit edilebilmesi için, ilk olarak siyasi parti kapatma davaları ile bu davaların hukuki niteliğinin irdelenmesi gerekecektir. Zira, Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımına, yukarıda belirtilen istisnalar olmakla birlikte kural olarak Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı parti kapatma davasında, kapatma yaptırımı yerine hükmedilmektedir. Dolayısıyla, bu yaptırıma hükmedilen davanın hukuki niteliğinin sağlıklı bir şekilde ortaya koyulması, Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının hukuki niteliğinin belirlenmesinde yol gösterici olacaktır.

Siyasi parti kapatma davalarının hukuki niteliğinin ne olduğu konusunda doktrinde değişik görüşler bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin parti kapatma davalarında verdiği kararlarda da bu davanın hukuki niteliği konusunda yapılan tespitler bakımından bir yeknesaklık bulunmamaktadır. Hem doktrindeki hem de Anayasa Mahkemesi kararlarındaki görüşler, bu davanın ceza davası ya da kendine özgü dava niteliğinde olduğu noktasında ağırlık kazanmaktadır.

Doktrinde yer alan bir görüş, özellikle 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 52'nci maddesindeki, siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda CMK'nın bu davanın mahiyetine uygun düşen hükümlerinin uygulanacağına ilişkin düzenlemeden hareketle, parti kapatma davalarının ceza davası niteliğinde olduğunu kabul etmektedir.⁴⁷

Bu konuda doktrindeki diğer bir görüş ise, siyasi partilerin kapatılması sonucunu doğuran eylemler ile bu eylemler karşılığında uy-

⁴⁷ Hüseyin Aydın, "Anayasa Mahkemesi Kararları Bağlamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İhlal Kararının, Siyasi Parti Kapatma Davalarında Yargılamanın Yenilenmesi Sebebi Olması", *Yasama Dergisi*, S. 11, 2009, s. 75; Arzu Durmuş, *Siyasi Partilerin Kapatılması ve Yüce Divan Kararlarını Yeniden Tartışmak*, 1. Baskı, İstanbul 2001, 14; Fazıl Sağlam, *Siyasi Partiler Hukukunun Güncel Sorunları*, 1. Baskı, Ankara 1999, s. 104.

gülenen yaptırımların ceza hukuku kurumlarından farklı olduğunu, bu davada CMK hükümlerinin uygulanmasının parti kapatma davalarını tek başına ceza davası hâline getirmeyeceğini ifade etmektedir. Bu görüşte olan yazarlara göre, parti kapatma davaları kendine özgü birer dava niteliğindedir.⁴⁸

Siyasi parti kapatma davalarının hukuki niteliğinin ne olduğu hususunda, Anayasa Mahkemesi kararlarında yapılan belirlemelerde herhangi bir istikrar bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi uzun bir dönem, kararlarında bu davaların ceza davası niteliğinde⁴⁹ olduğunu belirtmekte iken, son zamanlarda parti kapatma davalarının kendine özgü niteliğinin⁵⁰ bulunduğu yönünde hüküm tesis etmektedir.

Kanaatimizce, siyasi parti kapatma davaları ceza davası niteliğindedir. Bu görüşümüzün iki esas dayanağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bu dava sonucunda hükmedilen esas yaptırım olan “kapatma” kararının niteliğinden kaynaklanmaktadır. Zira bu yaptırım, doktrinde de bazı yazarlar tarafından ifade edildiği üzere, ceza hukukundaki iki yaptırım türünden biri olan “güvenlik tedbiri”⁵¹ mahi-

⁴⁸ Yüksel Metin, “Siyasi Parti Kapatma Davalarında Ortaya Çıkan Ön Sorunlar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 3 (Güz), 1998, s. 224.

⁴⁹ “Anayasa’nın 19 uncu maddesinde yazılı yasaklara riayet etmeyen (Dernek) olması hâlinde bu derneğin kapatılması yetkili mahkemeye bırakıldığı hâlde siyasi hayatın vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmiş bulunan siyasi partiler diğer derneklerden ayrı tutulmuş ve bunların kapatılması hakkındaki dâvalar dahi kamu dâvası niteliğinde bulunmuş olduğundan, siyasi partilerin kapatılması dâvalarını her hangi bir kişinin veya o partiye kayıtlı bulunan bir kimsenin irade ve takdirine bırakarak Anayasa Mahkemesine doğrudan doğruya dâva açma hakkı bulunduğunu kabule imkân görülmemiştir.” AYM., T. 07.06.1965, E. 1965/17, K. 1965/35, www.lexpera.com.tr, (Erişim: 04.05.2021). Görüldüğü üzere Anayasa Mahkemesi bu kararında, ceza davası yerine kamu davası ibaresini tercih etmiştir. Bu iki kavramın çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmekle birlikte, 5271 sayılı CMK esas olarak “kamu davası” terimi benimsemiştir; Aynı doğrultuda başka kararlar için bkz. AYM., T. 11.03.1963, E. 1963/37, K. 1963/54, www.lexpera.com.tr, (Erişim: 04.05.2021), AYM., T. 28.09.1984, E. 1984/1, K. 1984/1, R.G.: 14.02.1985-18666, (Erişim: 04.05.2021).

⁵⁰ AYM., T. 16.01.1998, E. 1997/1, K. 1998/1, <https://anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>, (Erişim: 04.05.2021), AYM., T. 22.06.2001, E. 1999/2, K. 2001/2, R.G.: 05.01.2002-24631, (Erişim: 04.05.2021), AYM., T. 11.12.2009, E. 2007/1, K. 2009/4, www.legalbank.net, (Erişim: 04.05.2021).

⁵¹ Aşağıda tekrar üzerinde durulacağı üzere, bir güvenlik tedbirine hükmedilebilmesi için kural olarak kasten işlenen bir suçun varlığı zorunludur. Ancak kural olmakla beraber, TCK sistematığında bazı hâllerde henüz kasıtlı olarak işlenen bir suçun varlığı söz konusu değil iken bile güvenlik tedbirine hükmetmek mümkün-

yetindedir.⁵² Ceza hukukunda tüzel kişilerin cezai sorumluluğu olmasına karşılık, bunlar hakkında güvenlik tedbirlerine hükmedilmesi mümkündür. Siyasi partiler hakkında verilen kapatma yaptırımına TCK'da sayılan güvenlik tedbirleri arasında yer verilmemesi bir eksiklik oluşturmamaktadır. Zira, güvenlik tedbirleri bakımından TCK ile sınırlı olmak üzere bir numerus clausus (sınırlı sayı) ilkesi geçerli değildir. TCK dışında başka kanunlarla da birçok güvenlik tedbiri düzenlenmiştir. Örneğin, 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun uyarınca verilen seyirden men kararı, TCK dışında düzenlenen güvenlik tedbirlerinden biridir.

Siyasi parti kapatma davalarının ceza davası niteliğinde olduğuna ilişkin görüşümüzün ikinci esas dayanağı, siyasi partilerin toplum bakımından arz ettiği önem göz önünde bulundurulduğunda, bu davalar sonucunda siyasi partiler hakkında hükmedilen kapatma ya da Devlet yardımından yoksun bırakma gibi yaptırımların oldukça ağır olmasıdır. Bilindiği üzere, ceza hukukunda son çare ilkesi (ultima ratio) geçerlidir.⁵³ Bunun anlamı, hukukun en ağır yaptırım türlerini içeren ceza hukuku yaptırımlarına en son başvurulması, muhkem ihlalin diğer hukuki yaptırımlar ile giderilmesi veya tanzim edilmesi mümkün ise önce onlara başvurulmasıdır.⁵⁴ Ceza hukuku ağır yaptırımlar içerince, işlenen fiilin ceza hukuku sahasına girmesi hâlinde de

---

dür. TCK'nın eşya müsaderesini düzenleyen 54'üncü maddesinin dördüncü fıkrasında düzenlenen "Üretimi, bulundurulması, kullanılması, taşınması, alım ve satımı suç oluşturan eşya, müsadere edilir" hükmünde olduğu gibi, bazı hâllerde ortada bir suç ve suçlu yok iken de güvenlik tedbirine hükmetmek mümkündür. Siyasi partilerin kapatılması hususunda da benzer bir durum söz konusudur. Kapatılmaya eylemleri ile sebebiyet veren kişiler ceza mahkemelerinde mahkûm olmasalar bile bu durum, siyasi parti hakkında kapatılma güvenlik tedbirinin uygulanmasına engel oluşturmaz. Burada amaç, siyasi partinin ileride işlemesi veya işlenmesine teşvik etmesi muhtemel suçların önceden engellenmesidir.

⁵² Uğur Yiğit, "Siyasi Partilerin Temelli Kapatılması ile Kapatılması Arasındaki Farklar ve Kapatılan Partilerin Yeniden Açılması", *TBB Dergisi*, S. 75, 2008, s. 174; İzzet Özgenç, *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi*, 2. Baskı, Ankara 2005, s. 721.

⁵³ Veli Özer Özbek/Koray Doğan/Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11. Baskı, Ankara 2020, s. 83; Ekrem Çetintürk/ Ali Rıza Töngür, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 1. Baskı, Ankara 2020, s. 51-52.

⁵⁴ Soner Demirtaş, "Türk Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma ve Ceza Vermekten Kaçınma Eğilimi", *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan, C. 21, Özel S. 2019, s. 493; Öykü Didem Aydın, "Ceza Hukukunun Çağdaş İlkeleri ve Avrupa Birliği Kriterleri Açısından Türk Ceza Kanunu", *TBB Dergisi*, S. 53, 2004, s. 65.

bu yaptırımları tatbik edebilmek için sıkı bir yargılama faaliyetinde bulunulması gerekecektir. Dolayısıyla, siyasi parti kapatma davaları sonucunda hükmedilen kapatma ya da Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımları, demokratik hayat bakımından vazgeçilmez olan siyasi partilerin özüne dokunan, oldukça ağır nitelikte olan ve en son olarak başvurulması gereken ceza hukuku yaptırımlarıdır.⁵⁵ Bu yaptırımlara hükmedebilmek için çok sıkı bir yargılama yapmak gerekmektedir. Davalıların en lehine olan yargılama kuralları ise ceza muhakemesi hukuku kurallarıdır. Nitekim, Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 52'nci maddesinde, siyasi parti kapatma davalarında bu davanın mahiyetine uygun CMK hükümlerinin uygulanacağı hükmüne yer verilmektedir. Bu hüküm, burada ifade ettiğimiz iki ana gerekçe bağlamında değerlendirildiğinde, siyasi parti kapatma davalarının ceza davası niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, parti kapatma davalarının iddianame ile açılması ve Anayasa'nın 149'uncu maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca kapatılması istenen siyasi partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasının dinlenmesinin sağlanması gibi temel ceza muhakemesi hukuku kurallarının tatbikinin mümkün kılınması, Anayasa yapıcının da bu davalara ceza davası niteliği⁵⁶ yüklediğine dayanak teşkil etmektedir.

⁵⁵ Doktrinde Sağlam bu hususu verdiği bir örnek ile şu şekilde açıklamaktadır: "Bir benzetme yapmak gerekirse, partinin temelli kapatılması işlemi, kişiler için verilen idam cezasına koşut bir biçimde değerlendirmek gerekir. Nasıl ki idam cezası, aslında yaşam hakkının özüne dokunan bir yaptırımsa ve ancak Anayasa'da yaşam hakkının bir istisnası olarak öngörüldüğü oranda geçerli olabiliyorsa, siyasal partilerin temelli kapatılması da aynı özelliği göstermektedir." Sağlam, s. 104.

⁵⁶ Teklifin madde gerekçesinde yer alan; "149'uncu maddeyle Anayasa Mahkemesi'nin siyasal partilerin kapatılması davalarında parti genel başkanının sözlü savunmasını alacağı eklenmektedir. Bu şekilde bir siyasal partinin kapatılması gibi son derece önemli sonuçlar doğuracak bir davada parti genel başkanının sözlü savunması olmaksızın karar verilmemesinin sağlanması amaçlanmaktadır" şeklindeki açıklama ile Anayasa Komisyonu Raporundaki; "Teklif, ayrıca, siyasal partiler aleyhine açılan kapatma davalarında hakkında dava açılmış olan partinin genel başkanının da dinlenmesi mecburiyetini getirmektedir. Komisyonumuz bu Teklifi benimserken parti genel başkanlığının dinlenmesinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın dinlenmesinden sonra olmasını da karara bağlamıştır. Bu suretle, son sözün savunmaya ait olduğu ilkesine uyulmuş olacaktır" yönündeki tespitin birlikte değerlendirilmesinden; sözlü savunma olmaksızın karar verilmemesinin sağlanması, ceza yargılaması hukukunun temel ilkelerinden biri olan "son sözün savunmaya ait olduğu" ilkesine uyulması ve son derece önemli sonuçlar doğuracak bir dava nitelendirmesi suretiyle siyasi parti kapatma davasının Anayasa yapıcı tarafından "ceza davası" olarak nitelendirildiği sonucuna varmak mümkündür.

B. Devlet Yardımından Kısmen veya Tamamen Yoksun Bırakma Yaptırımının Hukuki Niteliği Hakkında Değerlendirmeler

Siyasi parti kapatma davalarının ceza davası niteliğinde olduğundan yukarıda bahsedilmiştir. Esasen bu davaları ceza davası niteliğine kavuşturan husus, dava sonucunda hükmedilen yaptırımların ceza hukuku yaptırımları olmasıdır. Parti kapatma yaptırımı gibi Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımı da ceza hukuku yaptırımı olan “güvenlik tedbirleri”nin bir türüdür. Türk Ceza Hukuku sisteminde tüzel kişilerin cezai sorumluluğu kabul edilmese de bunlar hakkında güvenlik tedbirlerine hükmetmek mümkündür.⁵⁷

Türk Ceza Hukuku sisteminde iki tür yaptırım bulunmaktadır. Bunlar, cezalar ve güvenlik tedbirleridir.⁵⁸ Cezalar kendi içerisinde hapis cezaları ve adli para cezaları olmak üzere ikiye ayrılırlar.⁵⁹ Cezanın amacının ne olduğu hususu geçmişten günümüzde tartışmalı olmakla beraber,⁶⁰ bugün için bu amacın hem faile işlediği fiilden dolayı bir azap çektirmek suretiyle adaletin sağlanması hem faile ceza vererek toplumdaki diğer bireylerin suçtan caydırılması hem de failin ıslah edilerek yeniden topluma kazandırılması şeklinde çok yönlü olduğu kabul edilmektedir.⁶¹

Ceza hukukundaki diğer bir yaptırım türünü oluşturan güvenlik tedbirlerinde ise amaç, cezalarla hedeflenenenden oldukça farklıdır. Güvenlik tedbirleri; suçu işleyen kişinin kusurluluğuna bakılmaksızın bu kişinin, suçta kullanılan aracın ya da suçun konusunun “tehlikelilik hâli” göz önünde bulundurularak, bu tehlikelilik hâlinin ortadan kal-

⁵⁷ TCK m. 20: “(1) Ceza sorumluluğu şahsidir. Kimse başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamaz. (2) Tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamaz. Ancak, suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır.”

⁵⁸ Berrin Akbulut, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 6. Baskı, Ankara 2019, s. 824; Timur Demirbaş, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 15. Baskı, Ankara 2020, s. 585.

⁵⁹ Hakan Hakeri, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 22. Baskı, Ankara 2019, s. 643; Mustafa Özen, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Hukuku Genel Hükümler, 2. Baskı, Ankara 2018, 929.

⁶⁰ Cezanın amacının ne olduğunu açıklamaya çalışan teoriler hakkında bilgi için bkz. Özen, s. 925-929.

⁶¹ Pınar Bacaksız, “Cezalandırma ve Topluma Yeniden Kazandırma”, *DEÜHFĐ*, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, C. 16, Özel S. 2014, s. 4919; Demirbaş, s. 588-590;

dırılması için uygulanan iyileştirici ve koruyucu ceza hukuku tedbirleridir.⁶² Dolayısıyla, güvenlik tedbiri ile amaçlanan şey toplum bakımından var olan tehlikelilik hâlinin ortadan kaldırılmasıdır.

TCK'da çeşitli güvenlik tedbirlerine yer verilmiştir. "Hak yoksunluğu", "eşya müsadere", "kazanç müsadere" ve "akıl hastalarına yönelik güvenlik tedbirleri" bunlara örnektir. Bunun yanında, ceza hukukundaki tüm güvenlik tedbirleri bunlar ile sınırlı değildir. Dolayısıyla, güvenlik tedbirleri bakımından TCK ile sınırlı olmak üzere bir *numerus clausus* (sınırlı sayı) prensibi bulunmamaktadır. TCK dışındaki kanunlarda da güvenlik tedbirlerine yer verilmesi mümkündür. 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliği Önlenmesine Dair Kanun uyarınca verilen seyirden men kararları da bir güvenlik tedbiri niteliğindedir ve TCK dışında düzenlenmiştir. Ayrıca, TCK'nın 56'ncı maddesinde suça sürüklenen çocuklar hakkında güvenlik tedbirlerinin uygulanabileceği düzenlenmiş ancak bu tedbirlerin neler olacağına TCK'da değil, 3.7.2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda (ÇKK) yer verilmiştir.⁶³

Güvenlik tedbirlerine hükmedilebilmesi için kural olarak kasıtlı bir suçun varlığı gereklidir.⁶⁴ Ancak bazı durumlarda, ortada bir suç ve yargılama bulunmadan da güvenlik tedbirlerine hükmedilmesi mümkündür. Bu durumun örneğini TCK'nın eşya müsadere düzenleyen 54'üncü maddesinin dördüncü fıkrasında yer verilen düzenleme oluşturmaktadır. Söz konusu hükme göre "üretimi, bulundurulması, kullanılması, taşınması, alım ve satımı suç oluşturan eşya, müsadere edilir." Görüleceği üzere, burada henüz bir suç ve yargılama yok iken maddede geçen ve toplum bakımından tehlike oluşturan eşyalar hakkında bir güvenlik tedbiri olan müsadere kararının verileceği hükme bağlanmıştır.⁶⁵ Bu hüküm ile amaçlanan, başkasının eline geçmesi hâlinde

⁶² İzzet Özgenc, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 15. Baskı, Ankara 2019, s. 853-854; Nevzat Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, 19. Baskı, Ankara 2013, s. 436; Mahmut Koca/İlhan Üzülmöz, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 13. Baskı, Ankara 2020, s. 646.

⁶³ İlgili Kanun uyarınca çocuklar hakkında tatbik edilebilecek koruyucu ve destekleyici tedbirlere Kanun'un 5'inci maddesinde yer verilmiştir. İlgili tedbirler şunlardır: Danışmanlık tedbiri, eğitim tedbiri, bakım tedbiri, sağlık tedbiri ve barınma tedbiri.

⁶⁴ Kemal Günler, "Türk Ceza Hukukunda Müsadere", *GÜHFD*, C. 18, S. 3-4, 2014, s. 863.

⁶⁵ Tahir Hami Topaç, "Eşya Müsadere (TCK. 54)", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*,

toplum bakımından tehlike arz edecek ve ileride işlenmesi muhtemel suçlarda kullanılacak eşyanın bir an önce Devlet kontrolüne alınmasıdır.⁶⁶

Yukarıda yapılan açıklamalar ve parti kapatma davalarının hukuki niteliğinin ceza davası olduğu tespiti doğrultusunda, siyasi partiler hakkında uygulanan Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma yaptırımının bir güvenlik tedbiri olduğu anlaşılmaktadır. Zira, bir siyasi parti hakkında kapatma davası açılabilmesi ve bu dava sonucunda kapatma yaptırımı yerine Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının uygulanabilmesi parti üyeleri veya parti organlarının işlenen suçlardan dolayı ceza mahkemelerinde mahkûmiyet kararı verilmesi şartına bağlı değildir. TCK'nın 54'üncü maddesinin dördüncü fıkrasında yer verilen eşya müsaderesi yönteminde olduğu gibi burada da ortada henüz kasıtlı bir suç yok iken güvenlik tedbiri uygulanmaktadır. Burada da amaç toplum bakımından arz eden tehlikenin ve sonradan işlenme ihtimali bulunan suçların önlenmesidir. Zira, siyasi partiler kitle hareketleridir. Siyasi partilerin, sahip olduğu imkânları kötüye kullanması ileride suç işlenmesini ve telafisi güç zararları ortaya çıkarabilir. Bu kapsamda, parti hakkında uygulanacak bir güvenlik tedbiri olan Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımı ile siyasi partinin arz ettiği bu tehlikelilik hâli kısmen de olsa ortadan kaldırılmaya çalışılacaktır. Zira, Devlet yardımları siyasi partilerin en büyük gelir kalemlerinden birini oluşturmaktadır. Bu kaynağın kısmen veya tamamen kesilmesi siyasi partinin faaliyetlerini yavaşlatacaktır. Bu yolla, parti kapatma sebepleri uhdesinde gerçekleşen siyasi partinin meşru zemine çekilmesi sağlanacaktır. Anayasa Mahkemesi de bir siyasi partinin mali denetimi ile ilgili vermiş olduğu kararında yar alan,⁶⁷ *"diğer yandan hiçbir gelir elde etmeyerek ve giderde bulunmayarak siyasi parti faaliyetlerini yürütmesi mümkün olmayan"*

S. 2, 2013, s. 51; Devrim Güngör/Haluk Toroslu, "Müsadere ve Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", *AÜHFD*, C. 65, S. 4, 2016, s. 1970.

⁶⁶ Bu hüküm doğrultusunda, örneğin, kime ait olduğu bilinmeyen uyuşturucu maddelerin, ateşli ve patlayıcı silahların ve diğer üretimi, kullanımı, alım ve satımı suç oluşturan eşyaların müsadere edilmesi mümkündür.

⁶⁷ AYM., 4.3.2021, E. 2020/70, K. 2021/114, R.G.: 17/4/2021-31457, (Erişim: 09.05.2021). Benzer yönde diğer kararlar için bkz. AYM., T. 4.3.2021, E. 2020/36, K. 2021/113, R.G.: 17/4/2021-31457, AYM., 4.3.2021, E. 2020/15, K. 2021/112, R.G.:17/4/2021-31457, (Erişim: 09.05.2021).

ibaresiyle, geliri olmayan ya da ciddi oranda azalan partilerin siyasi faaliyetlerini yürütmesinin oldukça zor hatta imkânsız olduğunu hükme bağlamıştır. Esasen bu belirleme de siyasi partiler hakkında uygulanan Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının ceza hukuku yaptırımı olduğunu teyit eder niteliktedir. Nitekim, Devlet yardımı kesildiği için gelirleri azalan siyasi partinin Devlet yardımı aldığı dönemde olduğu gibi faaliyetlerini “yoğunluk” içerisinde sürdürme imkânı kalmayacaktır.

Ceza hukukunun son çare olması, diğer hukuk yaptırımları ile giderilebilen bir ihlalin söz konusu olması hâllerinde ceza hukukuna başvurulmaması gerekliliği ve ceza hukuku yaptırımlarına ancak ceza muhakemesi hukuku kurallarını uygulamak suretiyle sıkı bir yargılama faaliyeti sonucunda hükmedilebilmesi, siyasi partiler hakkında uygulanan Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma yaptırımının bir güvenlik tedbiri niteliğinde olduğu yönündeki kanaati güçlendirmektedir.⁶⁸ Zira, siyasi partilerin demokratik siyasi hayat bakımından arz ettiği önem göz önünde bulundurulduğunda, bunlar hakkında hükmedilen ve parti kapatma yaptırımına alternatif olarak öngörülen Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının oldukça ağır bir nitelikte ve son çare olarak başvurulması gereken bir yaptırım olduğu hususunda şüphe bulunmamaktadır. Bu yaptırım sonucunda siyasi partilerin faaliyetlerinde ciddi aksamaların meydana gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca, bu yaptırımın yerine alternatif olarak hükmedildiği parti kapatma yaptırımı çok daha ağır niteliktedir. Parti kapatma davası sonucunda, işlenen fiillerin ağırlığı göz önünde bulundurularak siyasi partiler hakkında kapatma kararı yerine Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma

⁶⁸ Anayasa Mahkemesi'nin bir parti kapatma davası kararında yaptığı şu açıklama, Yüksek Mahkeme'nin de siyasi partiler hakkında uygulanan kapatma yaptırımını oldukça ağır nitelikte bir yaptırım olarak gördüğünü göstermektedir: “Siyasi partilere uygulanacak yaptırımlar arasında kuşkusuz en ağır, bir siyasi partinin kapatılmasıdır. Ancak kapatma yaptırımının, bir siyasi partiye uygulanabilecek en radikal yaptırım olması karşısında, bu yaptırımın uygulanabilmesi, eylemlerin belirli bir ağırlığa ulaşması koşulunu da beraberinde getirmektedir.” AYM., T. 30.7.2008, E. 2008/1, K. 2008/2, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>, (Erişim: 06.05.2021). Aynı gerekçelerle Yüksek Mahkeme'nin, siyasi partiler hakkında kapatma yerine uygulanan Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımını da ağır nitelikte bir yaptırım olarak değerlendireceği kuşkusuzdur.

kararı verilebilmektedir. Dolayısıyla, ağır nitelikte olan bu iki yaptırım çeşidi birer ceza hukuku yaptırımlarıdır. Bu yaptırımlara ancak ceza muhakemesi hukuku kuralları uygulanmak suretiyle icra edilen sıkı bir yargılama faaliyeti sonucunda hükmetmek mümkün olacaktır. 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 52'nci maddesi ile getirilen parti kapatma davalarında CMK'nın bu davanın niteliğine uygun düşen hükümlerinin uygulanacağı kuralı ile doğrudan 6216 sayılı Kanunda yer verilen ceza yargılamasına ilişkin hükümleri bu bağlamda değerlendirip, parti kapatma davaları sonucunda hükmedilen Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma yaptırımının parti kapatma yaptırımı gibi "güvenlik tedbiri" niteliğinde bir ceza hukuku yaptırımı olduğunu kabul etmek gerekecektir.

Burada ayrıca, Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının benzer bir ceza hukuku yaptırımı olan adli para cezalarından farkını ortaya koymak gerekir. Adli para cezaları, ceza hukuku sisteminde hapis cezaları ile birlikte "ceza" yaptırımlarından birini oluşturmaktadır. Adli para cezalarına bazen tek başına, bazen hapis cezası ile birlikte bazen de hapis cezasına alternatif olarak hükmedilmektedir.⁶⁹ Dolayısıyla, suçlu hakkında adli para cezasına hükmetmek ile hedeflenen de yukarıda açıklanan ceza verme ile amaçlanan hususları hayata geçirmektir. Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımı güvenlik tedbiri olması sebebiyle adli para cezalarından ayrılır. Burada amaç, toplum bakımından mevcut olan tehlikelilik hâlini ortadan kaldırmaktır. Adli para cezalarında "gün para cezası" sistemi benimsenmiştir. Belirlenen tam gün cezanın her bir günü 20 ila 100 Türk Lirası arasında bir miktar ile çarpılarak sonuç cezaya ulaşılır. Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımında ise, siyasi partilere Devlet hazinesinden yıllık olarak yapılan yardımın tamamen veya kısmen kesilmesi söz konusudur. Adli para cezalarında olduğu gibi gün karşılığında bir ceza belirlenmesi söz konusu değildir. Ayrıca, adli para cezaları suçluların kendi malvarlığından karşılanırken, Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımında böyle bir durum söz konusu olmamakta, Devlet tarafından ödenen nakdi bedel Devlete geri dönmektedir. Bu gerekçelerle, Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının benzer bir

⁶⁹ Hakeri, s. 644.

ceza hukuku yaptırımını olan adli para cezalarından farklı olduğu anlaşılmaktadır.

Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının bir ceza hukuku yaptırımını olan güvenlik tedbiri olarak kabulü, bu yaptırım ile ilgili düzenlemelerin Anayasa'nın 38'inci maddesinde yer verilen suçta ve cezada kanunilik ilkesine uygun olmasını gerektirmektedir. Nitekim, söz konusu maddenin üçüncü fıkrasında "*Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur*" denilmek suretiyle, kanunilik ilkesinin güvenlik tedbirleri bakımından da geçerli olduğu hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla; belirlilik ilkesi, geçmişe yürüme yasağı, kıyas yasağı gibi kanunilik ilkesinin tüm sonuçları (alt ilkeleri) Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımını bakımından da uygulanma kabiliyetini haizdir.

SPK'nın 101'inci maddesinde bu yaptırımın ancak son yıllık Devlet yardımları bakımından uygulanacağı hükme bağlanarak sınırlayıcı bir düzenlemeye yer verilmiştir. Dolayısıyla, bu yaptırımın üst sınırı (son) bir yıllık Devlet yardımının kesilmesidir. Yaptırımın alt sınırı ise belirli değildir. Burada Anayasa Mahkemesi'ne geniş bir takdir yetkisi alanı bırakılmıştır. Ancak, yukarıda da ifade edildiği gibi suçta ve cezada kanunilik ilkesinin bir gereği olarak bu yaptırımın alt ve üst sınırları kuşkuyla yer vermeyecek şekilde ve kanunla belirli olmalıdır. Ayrıca; bu yaptırımın gereklerinin yerine getirilmemesi hâlinde ne şekilde hareket edileceği, bir dönem adli para cezasının ödenmemesi hâlinde bu cezanın hapis cezasına dönüşmesinde olduğu gibi Devlet yardımının iadesi gerekirken bunun yapılmaması durumunda söz konusu yaptırımın kapatma yaptırımına dönüşüp dönüşmeyeceği, ilgili yaptırımın tekerrüre⁷⁰ esas teşkil ederek ilerideki diğer davalar bakı-

⁷⁰ Tekerrür müessesesi TCK'nın 58'inci maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre, işlenen bir suçtan dolayı verilen mahkûmiyet kararı kesinleştiikten belirli bir süre sonra yeni bir suçun işlenmesi hâlinde tekerrür hükümleri uygulanır. Bu kapsamda, sonraki suça ilişkin kanun maddesinde seçimlik olarak hapis cezası ile adli para cezası öngörülmüşse, hapis cezasına hükmolunur. Ayrıca mükerrerler hakkında özel infaz rejimleri uygulanır. Siyasi partiler hakkında, Devlet yardımından yoksun bırakılma sonucunu doğuracak eylemlerin birden fazla işlenmesi hâlinde, TCK'dakine benzer bir tekerrür sistemi öngörülmemiş olsa da bu durumun işlenen fillerin "yoğunluk" ve "kararlılık" içerisinde işlendiğine dair belirlemelerde göz önünde bulundurularak diğer şartların da sağlanması hâlinde; Devlet yardımından mahrumiyet yerine parti kapatma cezası, Devlet yardımından kısmen mahrumiyet yerine Devlet yardımından tamamen mahru-

mından kapatma yaptırımına dönüşüp dönüşmeyeceği, sorumlu kişilerin yaptırımın gereklerini yerine getirmemelerinden kaynaklanan cezai sorumluluklarının neler olduğu gibi hususlarının tamamının kanunilik ilkesi uyarınca yasal düzenlemeye kavuşturulması gerekmektedir. Benzer şekilde bir siyasi partinin Devlet yardımından tamamen ya da kısmen mahrum bırakılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyelerine mahrum kalınan tutarlar için siyasi partiler tarafından rücu⁷¹ edilip edilemeyeceği ya da hangi usul ve esaslarda rücu edilebileceği meselesinin de açıklığa kavuşturulmasında yarar vardır.

Yukarıda açıklanan tüm sebepler uyarınca, siyasi partiler hakkında tatbik edilen Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma yaptırımının bir ceza hukuku yaptırımı olan “güvenlik tedbiri” mahiyetinde olduğunu düşünmekteyiz.

SONUÇ

Siyasi partiler demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez aktörleri olsa da bu durum onların her hâl ve şart altında faaliyetlerine devam edebilecekleri anlamına gelmemektedir. Hukukumuzda da olduğu gibi zorunlu bazı hâllerin varlığı durumunda siyasi partilerin kapa-

---

miyet cezasının uygulanması mümkündür. 4207 sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun’un “Ceza Hükümleri” başlığını taşıyan 5’inci maddesinde çeşitli ceza gerektiren fiiller ve bunların karşılığında verilecek cezalar düzenlenmiş olup on altıncı fıkrasında ise bu maddedeki cezaları gerektiren fiillerin bir yıllık dönemde tekrürü hâlinde idari para cezasının bir kat; ikinci tekrürü hâlinde iki kat artırılarak verileceği, aynı dönemdeki üçüncü tekrürde de iş yeri on günden bir aya kadar kapatılacağı hükme bağlanmıştır. Buna göre bir yıllık dönemde bu maddeye ceza öngörülen fiillerin üçüncü tekrüründe kapatma cezası düzenlenmiştir. Benzer şekilde 2559 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu’nun 8’inci maddesi ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu’nun (mülga) mükerrer 354’üncü maddesinde de tekrür nedeniyle uygulanacak iş yeri kapatma cezasına ilişkin hükümler düzenlenmiştir. Bu kanunlarda olduğu gibi Devlet yardımından mahrum bırakma cezasına konu fiillerin belli bir dönem içerisinde ve belli sayıda tekrürü durumunda verilecek cezasının kanun ile belirlenmesi kanunilik ilkesi kapsamında daha uygun olacaktır.

⁷¹ Bir siyasi partinin Devlet yardımından tamamen ya da kısmen mahrum bırakılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucu ya da üyelerine mahrum kalınan Devlet yardımı nedeniyle rücu edilebilmesi, bu kişilerin beyan ve faaliyetlerinin hukuka uygunluğu konusunda daha özenli davranmalarını sağlayacaktır. Beyan veya faaliyetleriyle siyasi partinin Devlet yardımından mahrum bırakılmasına sebebiyet vermiş olan parti kurucu ve üyelerinin kusurlu davranışları sebebiyle ortaya çıkan zararı tazmin etmeleri hakkaniyete de uygun düşecektir.

tılması demokratik ilkelere aykırı değildir. Anayasa'ya göre siyasi partilerin kapatılması talepleri Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı bir dava üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından kesin olarak karar bağlanır. Önceden siyasi parti kapatma sebepleri uhdesinde gerçekleşen parti hakkında uygulanacak tek yaptırım kapatma yaptırımını iken, 2001 yılında Anayasa'ya eklenen hüküm uyarınca Anayasa Mahkemesi'ne bir takdir yetkisi tanınarak, işlenen fiillerin ağırlığı göz önünde bulundurulmak suretiyle siyasi partiler hakkında kapatma kararı yerine Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma yaptırımının uygulanması da mümkün kılınmıştır. Ayrıca, Siyasi Partiler Kanunu'nun 102'nci maddesi uyarınca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının bazı isteklerine uyulmaması durumunda da siyasi partiler hakkında Devlet yardımından yoksun bırakılma talebi ile dava açılabilir.

Siyasi partiler hakkında uygulanan Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının hukuki niteliği, ceza hukukundaki iki yaptırım türünden biri olan "güvenlik tedbiri"dir. Zira burada amaç, tüzel kişilik olması sebebiyle cezai sorumluluğu olmayan ancak hakkında güvenlik tedbirine hükmedilmesi mümkün olan bir topluluğun sahip olduğu hak ve yetkileri kötüye kullanmak suretiyle ortaya çıkardığı tehlikelilik hâlinin ortadan kaldırılmasıdır. Kural olarak, güvenlik tedbirine hükmedilebilmesi için kasıtlı bir suçun varlığı gerekli ise de TCK'nın 54'üncü maddesinin dördüncü fıkrasında olduğu gibi bu kuralın istisnaları mevcuttur. Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımı da onlardan biridir. Zira, siyasi parti hakkında bu yaptırımı hükmedilebilmesi için, kapatmaya konu eylemleri işleyen kişi veya organların ceza mahkemelerinde mahkûm olması gerekmektedir.

Bu yaptırımı ceza hukuku yaptırımı olan güvenlik tedbiri niteliğine kavuşturan ikinci husus, yaptırımının ağırlığından kaynaklanmaktadır. Ceza hukukunda son çare olma ilkesi geçerlidir. Hukukun diğer yaptırımları ile giderilemeyen bir ihlalin söz konusu olması hâllerinde ceza hukukuna başvurulabilir. Ayrıca, ceza hukuku yaptırımları ağır nitelikte yaptırımlar olduğundan, bunlara ancak sıkı bir muhakeme süreci sonunda hükmedilebilir. Parti kapatma gibi ağır bir yaptırımı alternatif olarak öngörülen ve kendisi de oldukça ağır bir yaptırım olan Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımı bu sebeple de ceza hukuku yaptırımı olma özelliğini haizdir. Siyasi partilerin demokratik

siyasi hayat bakımından arz ettiği önem göz önünde bulundurulduğunda, bunlar hakkında uygulanan kapatma ve Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımlarının ne kadar ağır nitelikte olduğu hususunda şüphe bulunmamaktadır. Bu yaptırımlar ağır nitelikte ceza hukuku yaptırımları olduğundan, bunlara ancak ceza muhakemesi hukuku kurallarının uygulandığı bir yargılama faaliyeti sonucunda hükmetmek mümkün olmalıdır. Nitekim, Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 52'nci maddesinde siyasi parti kapatma davalarında CMK'nın bu davanın mahiyetine uygun düşen hükümlerinin uygulanacağı kurala bağlanmıştır. Söz konusu hüküm, yukarıda bahsedilen gerekçeler bağlamında ele alındığında Anayasa yapıcı ve kanun koyucunun da Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımını bir ceza hukuku yaptırımı olarak kabul ettiği sonucuna ulaşılabilir.

Siyasi partiler hakkında kısmen uygulanacak Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımına yüzdeler oran şeklinde mi yoksa miktar belirtilerek mi hükmedileceği, siyasi partilerin bu yaptırımın gereğini yerine getirmemeleri hâlinde ne şekilde hareket edileceği, siyasi partiler hakkında cebri icraya başvurmanın mümkün olup olmadığı, bu kapsamda faiz talep edilip edilemeyeceği gibi birtakım hususlarda belirsizlikler mevcuttur. Devlet yardımından tamamen ya da kısmen mahrum bırakma yaptırımına ilişkin belirsizliklerin ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirlerinin ancak kanunla konulacağı yönündeki anayasal kanunilik ilkesine uygun biçimde kanunla düzenlenmesinde isabet bulunmaktadır. Ayrıca, bu yaptırımın yalnızca Devlet yardımı alan siyasi partiler hakkında uygulanmasının mümkün olması, diğer partiler hakkında kapatma sebeplerinin gerçekleşmesi durumunda kapatmadan başka bir yaptırımın uygulanmasının mümkün olmaması eşitsiz bir durum ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan, Devlet yardımından mahrum bırakma cezasının kanunla bazı fiiller için son yıl alınan Devlet yardımı ile sınırlandırılmış olmasına karşılık diğer bazı fiiller için böyle bir sınırlandırma yapılmaması, Anayasaya ve suç ve cezaların orantılılığı ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. Devlet yardımı almayan partiler hakkında da işlenen fiillerin ağırlığı göz önünde bulundurulurken kapatma yerine başka bir yaptırımın uygulanacağı yönünde anayasa değişikliği yapılması isabetli olacaktır.

Kaynakça

Kitaplar

- Akbulut Berrin, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 6. Baskı, Ankara 2019.
- Anayurt Ömer, Anayasa Hukuku: Genel Kısım, 2. Baskı, Ankara 2019.
- Atar Yavuz, Türk Anayasa Hukuku, 13. Baskı, Ankara 2019.
- Birtek Fatih, Ceza Hukuku Genel Hükümler Temel Bilgiler, 6. Baskı, Ankara 2018.
- Çetintürk Ekrem/Töngür A. Rıza, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 1. Baskı, Ankara 2020.
- Demirbaş, Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 15. Baskı, Ankara 2020.
- Durmuş Arzu, Siyasi Partilerin Kapatılması ve Yüce Divan Kararlarını Yeniden Tartışmak, 1. Baskı, İstanbul 2001.
- Eren Abdurrahman, Anayasa Hukuku Dersleri, 2. Baskı, Ankara 2020.
- Fendoğlu H. Tahsin, Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2015.
- Gerçeker Hasan, Yorumlu-Uygulamalı Türk Ceza Kanunu Cilt 1, 5. Baskı, Ankara 2020.
- Gözler Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 16. Baskı, Bursa 2014.
- Hakeri Hakan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 22. Baskı, Ankara 2019.
- İba Şeref, Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku, 4.Baskı, Ankara 2020.
- Koca Mahmut/Üzülmez İlhan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 13. Baskı, Ankara 2020.
- Koçak Mustafa, Siyasi Partiler ve Türkiye’de Parti Yasakları, Ankara 2002.
- Özbek V. Özer/Doğan Koray/Bacaksız Pınar, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 11. Baskı, Ankara 2020.
- Özbudun Ergün, Türk Anayasa Hukuku, 15. Baskı, Ankara 2014.
- Özen Mustafa, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Hukuku Genel Hükümler, 2. Baskı, Ankara 2018.
- Özgenç İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 15. Baskı, Ankara 2019.
- Özgenç İzzet, Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi, 2. Bası, Ankara 2005.
- Öztürk N. Kemal, Anayasa Hukuku, 2. Baskı, Ankara 2019.
- Sağlam Fazıl, Siyasi Partiler Hukukunun Güncel Sorunları, 1. Baskı, Ankara 1999.
- Stiglitz Joseph E., Economics of The Public Sector, 3. Baskı, New York/London 1999.
- Tanör Bülent/Yüzbaşıoğlu Necmi, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 19. Bası, İstanbul 2019.
- Teziç Erdoğan, Anayasa Hukuku, 22. Baskı, İstanbul 2018.
- Toroslu Nevzat, Ceza Hukuku Genel Kısım, 19. Baskı, Ankara 2013.
- Türk İsmail, Kamu Maliyesi, 3. Baskı, Ankara 1999.
- Tunç Hasan, Anayasa Hukuku Genel Esaslar, 2. Baskı, Ankara 2019.
- Yılmaz Ejder, Hukuk Sözlüğü, 10. Baskı, Ankara 2011.

Makaleler

- Akyazan Emrah, "1982 Anayasası'na Göre Siyasi Partilerin Kapatılması", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 65, s. 247-276.
- Akyel Recai, "Türkiye'de Siyasi Partilerin Hukuksal Konumları ve Denetimleri", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S. 12, 2018, s. 115-154.
- Aydın Hüseyin, "Anayasa Mahkemesi Kararları Bağlamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İhlal Kararının, Siyasi Parti Kapatma Davalarında Yargılamanın Yenilenmesi Sebebi Olması", *Yasama Dergisi*, S. 11, 2009, s. 50-75.
- Aydın Mesut, "Türkiye'de Siyasal Partilere Devlet Yardımı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 54, S. 4, 2005, s. 235-265.
- Aydın Ö. Didem, "Ceza Hukukunun Çağdaş İlkeleri ve Avrupa Birliği Kriterleri Açısından Türk Ceza Kanunu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 53, 2004, s. 63-140.
- Demirtaş Soner, "Türk Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma ve Ceza Vermekten Kaçınma Eğilimi", *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan, C. 21, Özel S. 2019, s. 491-515.
- Erdem Nazlı, "Siyasi Partilerin Finansmanı ve Mali Denetimi", *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan, C. 19, Özel S., 2017, s. 3105-3145.
- Erdoğan Didem, "Siyasi Partilerin Temsili Demokrasi Üzerindeki Etkileri", *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2, 2016, s. 59-74.
- Güngör Devrim/Toroslu Haluk, "Müsadere ve Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 65, S. 4, 2016, s. 1967-1980.
- Günler Kemal, "Türk Ceza Hukukunda Müsadere", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 3-4, 2014, s. 849-876.
- Karakoç Rıfat, "1982 Anayasası'nın Siyasi Partilere İlişkin Düzenlemeleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 2, 2013, s. 55-70.
- Kuzu Burhan, "1961 ve 1982 Anayasalarında ve Bunlara İlişkin Siyasi Partiler Kanunlarında Siyasi Parti Kavramı, Kuruluşu ve Kapatma Rejimi (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 52, S. 1-4, 1987, s. 145-184.
- Metin Yüksel, "Siyasi Parti Kapatma Davalarında Ortaya Çıkan Ön Sorunlar", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 3 (Güz), 1998, s. 223-236.
- Taneri Gökhan, "Temel Cezanın Belirlenmesi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 3, 2016, s. 127-162.
- Taşar M. Okan, "Demokrasinin Finansmanı: Siyasi Partilerin Gelir Kaynakları", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 3-4, 2003, s. 341-351.
- Topaç T. Hami, "Eşya Müsaderesi (TCK. 54)", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S. 2, 2013, s. 45-70.
- Topuzkanamış Ş. Evran, "Siyasi Partilere Devlet Yardımı", *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 2, 2012, s. 167-203.

Turhan Mehmet, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Siyasi Parti Kapatma Davaları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 57, S. 3, 2000, s. 129-150.

Uygun Oktay, "Siyasi Partilerin Kapatılması Rejiminin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *Anayasa Yargısı Dergisi*, S. 17, 2000, s. 256-273.

Yiğit Uğur, "Siyasi Partilerin Temelli Kapatılması ile Kapatılması Arasındaki Farklar ve Kapatılan Partilerin Yeniden Açılması", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 75, 2008, 165-176.

İnternet Kaynakları

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>

<https://legalbank.net/arama/>

<https://www.lexpera.com.tr/>

